

ZIBERO

USKALDUNAK IBANETAN

TRAJERIA HIRUR PHARTETAN

Behar da burhagertu bethi Uskaldun!

(3^{em} phart. p. 146)

« **ESKUALDUN ONA** »

kasetaren moldetegian, Marengo kharrikan 8

—
BAYONAN

N-237354

ZRV
3411

**Trajeriaren egitiak emaiten deizkun
zuzenez hitz bat.**

Orai argitarat emaiten dugun *Trajeriaren* egitera ekharri gutu gure Uskal-herriko usantcha zaharren amorioak.

Trajeria huntan osoki errespetatu dutugu, sobera phastoraletan laidogarriki hautserik diren, errelijioniaren eta onestatiaren legiak.

Bizpahirur orenez jokaturik da, eta behazalek eta so egilek ez tie deusere behar eztenik ez entzunen ez ikhusiko ; aldiz, ikhasiko die egiazko errelijioniaren, Uskal-herriaren eta gure mintzaje zahar bezañ ohoragarri denaren maithatzen.

Eliza besta astelehen batez, edo, ihautiriko astegun batez, edo igante arristiri batez, ofizioen tenorez kampo, deskantsu gocho eta onest bat dateke, *trajeria* hunen jokhatzia.

Liburu egiler legiak ezagutzen dutian zuzenak gihauren begiratzen tugu. Zuzen haien

arabera, *trajeria* hau jokatu' nahi dukienek, behar dukie hitzartu lehenik gureki. (1)

Orai danik jakinerazten degu, eztugula utziko hunen jokhatzera behinere igante edo besta *goizez*. Igante aristiriez jokhatzia honhartuko dugu, Jaun Erretoraren baimenarekin, ofizioen aitzinetik edo ondotik, beste solasik gabe:

Berberak hounhartuko dutugu dantza jauziak edo maskaradetako gizonen beren arteko dantzak, trajeriaren ondotik.

Trajeriaren mustrek ere eginik izan behar dukie, igantez egiten badira, ofizioen tenorez kampo bethi.

(1) Hitzartzeko aski date izkiribatzia adreza huntara :

Murde Clément d'ANDURAIN

Château de Maytie

MAULÉON.

edo orano :

Imprimerie FRANCO-BASQUE

Rue Marengo, 8

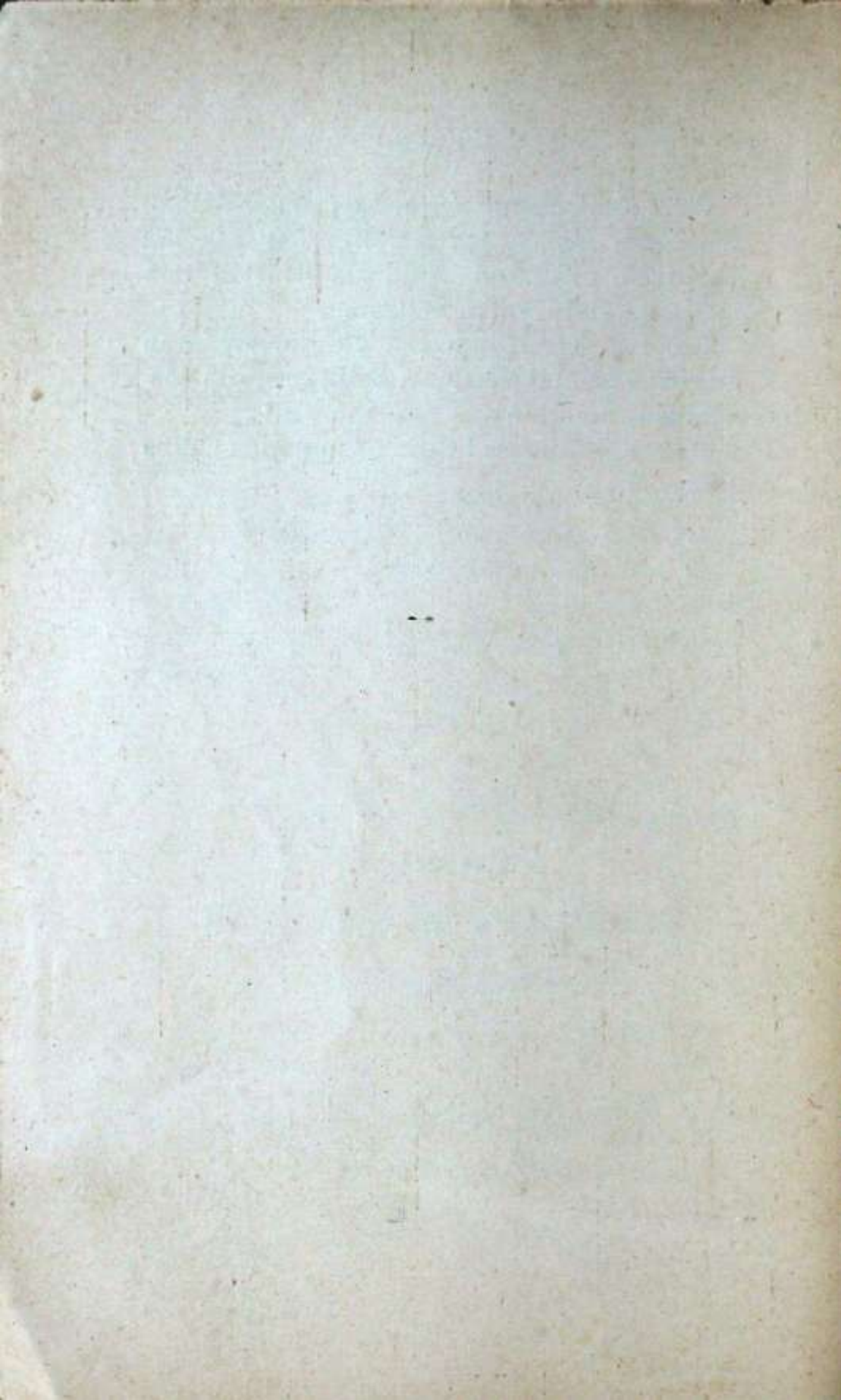
BAYONNE.

Gure aitak zuhur ziren, hen artian Uskalherriaren legiak, eta Errelijioniarenak bat beitziren, Uskaldun izatia ala Khiristi hon izatia batetara horra beitzen.

Guk ere Errelijioniaren eta sorlekhiaren amorioa legetako hartuz, bethi jarraiki dezagula gure aiten sail ohoragarria !

Biba Errelijionia ! Biba Uskaldunak ! Biba Uskara !

SUJETAK edo ATURRAK

Uskaldunak

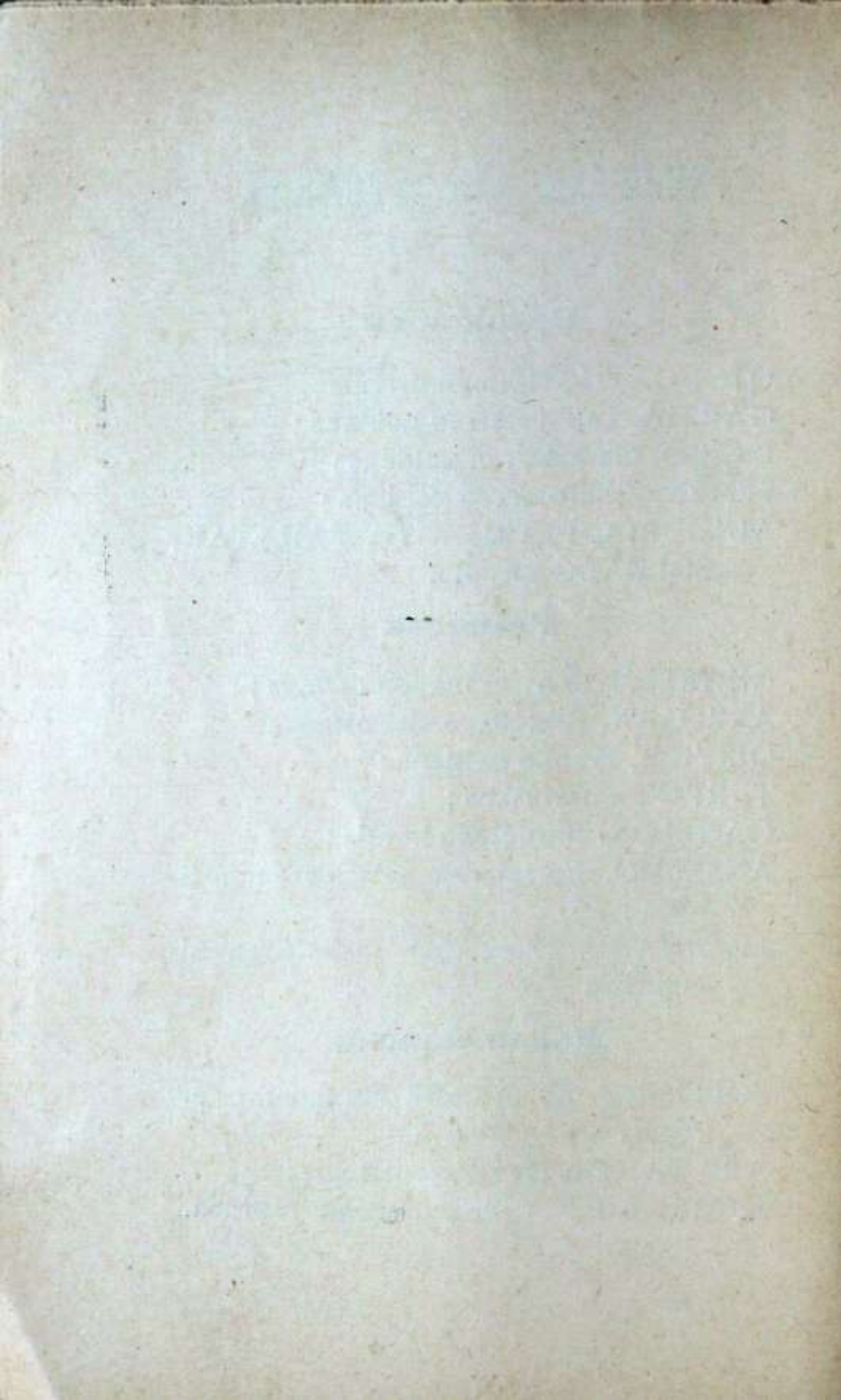
OTCHOA, Uskaldunen erregia ;
GARZIA, Laphurtarren gehiena ;
ENEKO, Garaztarren gehiena ;
SEMEN, Ziberotarren gehiena ;
AINGURIA, PETRISANTZ, BAILETAK,
SOLDADOAK, etc.

Frankoak

CHARLEMAÑA, Frankoen erregia ;
ARROLAN, Bretainako aitzindaria ;
OLIVIER, Franko gehiena ;
TURPIN, archibiskoa ;
GANELON, Bordeleko kontia ;
ANSELMO, Erregiaren palazioaren begi-
raria ;
EGGIHARD, Erregiaren mahañaren ai-
tzindaria.

Mahometanoak

SOLEIMAN EL ARABI, Saragozako er-
regia ;
ABU-TAHER, Hueskako erregia ;
KHASEN-BEN-YUSUF, errege Morroa.

LEHEN PHEREDIKIA

Agur uskaldun bat
deiziet emaiten orori,
Bethi lagunt zitzaien
galthatzen Jinkoari.

Dembora zaharreko
aitek eman etsempliak,
Hon da izan ditian
goratik aiphatiak.

Badeia populu bat
guria bezañ zaharrik,
Hañ libro, hañ azkar
odolez izan denik?

Egunko solasak
deizie erakutsiko
Zer indar ziergure aitek
zuzenen begiratzeko.

Ibañeta garatian
egun ikhas dezagun
Nola gure libertatiak
begiratu behar tugun.

Han gure aitek zien
etsai aiphatu bat goithu ;
Arrolan eta haren
armada erhaustu.

Gerthakari handi hura
hirur phartetan gei dugu
Zier orhiterazi
Jinkoak plazer badu.

Lehen pharteko solasak
Iruñe hiri zaharrian
Ezariko gutu Otchoaren
palazio ederrian.

Otchoa zen orduko
Uskaldunen erregia,
Gizon eder bat, sentho,
ororez maithatia.

Gehien lagun zutian
Garzia Laphurtarrentako,
Ziberotarrena Semen,
Manechena Eneko.

Aizo honareki
ehi da ontsa bizitzia ;
Aizo gaistoareki
eztaite izan bakia.

Uskaldunen aizo
ziren Españako aldetik
Morroen populiak
jinik Afrikatik.

Jinkotako Allah
zien haiek adoratzen,
Eta beren legiala
ahala mundu biltzen.

Mahometano haiek
zien emaiten haitia :
Allah-ren adqratzia edo
ehorik izatia.

Uskaldunek ordian
zutien burkhidetako
Morroen hirur errege
oro zoiñ krudelago.

Hetarik bata zen
Soleiman el Arabi,
Harek zutian Saragozan
hanitch martir hilerazi.

Bestia Hueskako
aitzindari tchipi bat zen,
Bekhaitz eta krudela,
Abu-Taher deitzen.

Khasen-ben-Yusuf
deitzen zen hirurgerrena,
Mundu huntan izan den
gizon faltsiena.

Morroek hirur astez
Iruñe setiaturik,
Hirian ezin sarthuz
ziren etsiturik.

Ikhusiren dugu nola
jakin zien gure aitek,
Uskal-khentia ezeztatu
nahi ziela Morroek.

Etzien nahi Morroek
. Allah baizik beste Jinkorik,
Ez elizarik, ez aphezik,
ez mintzaje uskararik.

Uskaldun gehienak,
aihaitera khumitatuz,
Hil nahiko dutie
hurak phozoatuz

Otchoak bere etchian
elhe emanen du haieki,
Eta *Charlemaña* da jinen
bere laguneki.

Frankoen eta Morroen
artian da phizten gerla,
Eta Otchoa baratzen
bakian berbera,

Hitzemanerazten du
Charlemaña erregiari
Frankoek ogenik eztiela
eginen Uskal-herriari.

Bigerren phartiareki
khausitzen gira, uda beroan,
Altabizkarren, Otchoak
zian jauregian.

Haritz handi elibaten
itzalian, Uskaldunak
Bildu zutian alageraki
elizabesta astelehenak.

Han urthe oroz primakak
baziren haien artian,
Pelotakan, koblakan
eta dantza jauzietan.

Huna nun Otchoak
besta egun haren erdian
Berri gaichto eli bat
jakiten dutian.

Charlemaña Saragozan
eztelakoz ahal izan sarthu
Iruñe hiria errez
dela mendekatu.

Ganelon bekhaisteriak
traidore egin diana,
Helturen da lehian
Jaun Otchoaren gana.

Harenganik Uskaldunek
jakinen die cheheki
Arrolan Ibañetara
heltzen dela laguneki.

Hitz hartzen die berhala
behar tiela armak hartu,
Afruntia behar dela
odolian chahatu.

Bere salhatze eta
tradizionia gatik
Izanen da Ganelon
ontsa gaztigaturik.

Zeren ezpeitutu deusek
hañ desohoratzen gizonak
Nola salhater eta
traidore izatiak.

Hirurgarren phartian
ikhusiko dugu nola
Ibañetako bortian
eginik izan zen gerla.

Frankoak alde batetik,
beste aldetik Uskaldunak,
Munduko soldadoetan
orotako hoberenak.

Lehon elibaten pare,
zalhe hala nola orkhatzak,
Gure aitek Ibañetan
goithu zutien Frankoak.

Bitoria handi horrez
ziekin mintzatuz egun
Nahi gira burhagertu
goratik Uskaldun.

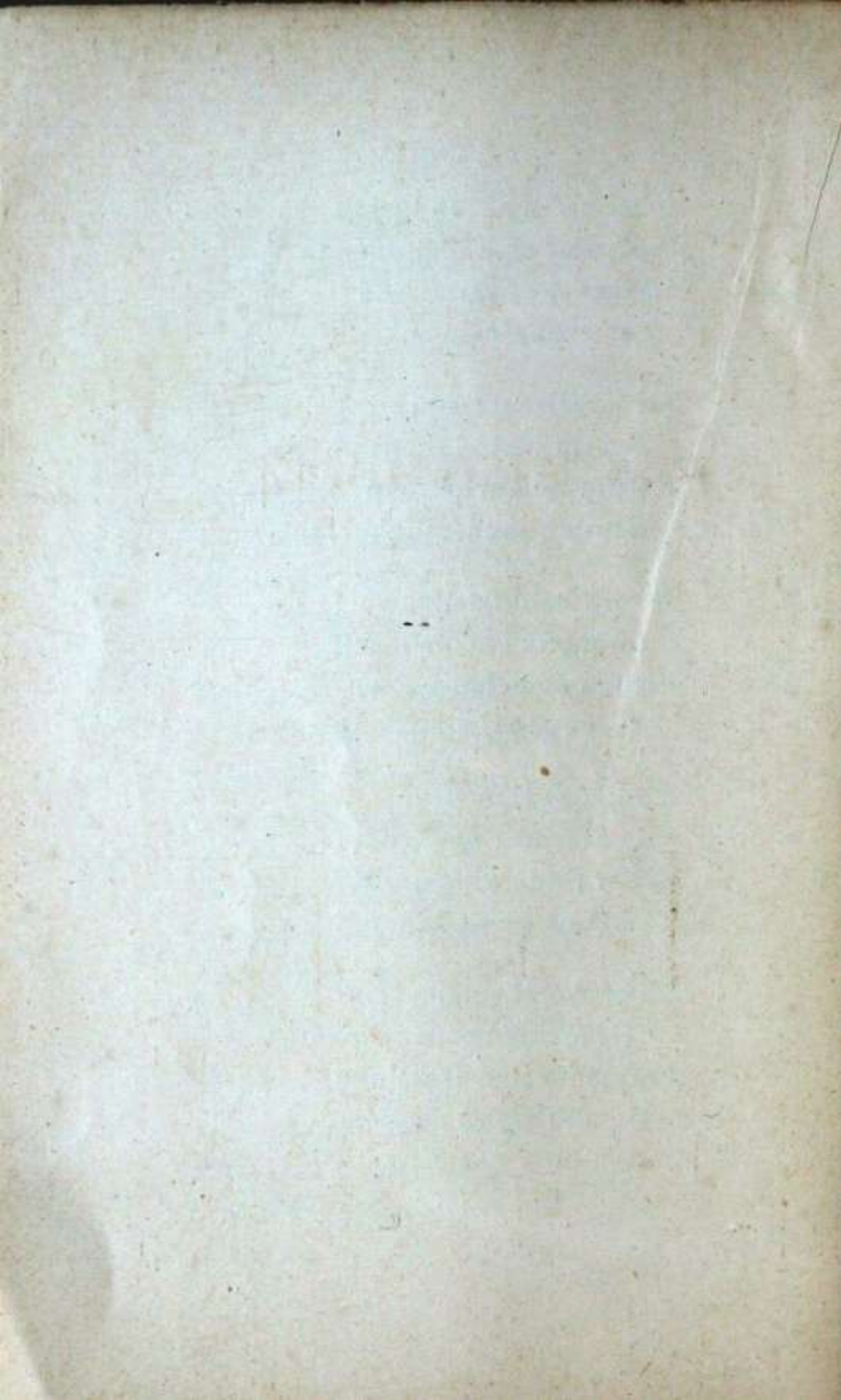
Gurè aitek beren lurrak
ezpataz defendatzen zutien ;
Uskararen begiratzeko
zer etzien eginen ?

Ezi Uskal-herriko lurrak
beretu beno lehenago
Uskara hen artian zen
hanitch mentez zaharrago.

Batere balinbadugu
ohorerik eta ahalkerik
Eztugu ez behar egon
Zuzen zaharrez gabeturik.

Eztugu ez izan behar
ez ezachol, ez sorhaio ;
Behar dugu ukhen odol
ñaboek beno haboro !

Uskaldunik ezteite izan
Uskararik ezpada haboro ;
Ezkinante izan Uskaldun
ezpalinbagira *libro* !

ENTRADA

EDO

SUJETEN PRESENTAZIONIA

OTCHOAK

Jaunak eta anderiak
Bere grazia arimetan
Eta osagarri khorpitzetan
Eman dezaziela Jinkoak.

Hor naiziela Otchoa
Uskaldunen erregia,
Haien artian sorthia,
Uskalduna, oso osoa.

Ene kargu ederrari
Doatzen eginbidiak,
Tchipiak eta handiak
Bethatzen dutut bethi.

Eztut ekharten legerik
Nun ezten Erreligionian,
Justizian eta Libertatian,
Osoki bermaturik.

Ene pekoek maite naie ;
Ber Jinkoa dugu adoratzen
Eta ber Uskara mintzatzen ;
Oro gira alkharren anaie.

Orok bat egiten beitugu
Oro ber gisalā biziz,
Lege chuchener jarraikiz,
Ihuren beldurrik eztugu.

CHARLEMAÑAK (1)

Ni Charlemaña nizala
Frantziako erregia ;
Ene fama handia
Mundian hedaturik dela.

(1) Uskaldun eztiren sujetak *Uskal-gaitz* dira ; hartakotz gure mintzajia ezpalakie bezala mintza bite berheziki atur Morroak S markatiak frantzes hitzetan bezala, edo uskaraz bezala, erranez.

Uskaldun sujetak aldiz mintza bite bakhotcha bere herriko gisa. Otchoa eta Ainguria mintzatzen dira Semen bezala ziberotarrez.

Uhaldek sorho alhorrak
Gaintitzen tien bezala,
Ene armadek hartu tiela
Frantziaren aizo lurrak.

Nik Aita Sainiari dudala
Bere erresuma kuperatu,
Eta paganoak plegatu
Khiristi lege ederriala.

Gerlan hullantik etsaiek
Ikhusi diela ene bizarra ;
Bena eztiela ene bizkarra
Egundano ikhusi haiek.

SOLEIMANEK

Allah dela Jinko,
Mahomet haren profeta ;
Ni hen adorazale eta
Errege Saragozako.

Buriak khiristietan
Nik diala motzerazten
Eta itzaturik ezarten
Palazioko borthetan.

Bere liburu *Koran*-ian
Mahometek zelia
Hitzemaiten deikula
Khiristi ehaite trukian.

Guri emaitera gerla
Jin dela jin Frankoak,
Mahometano guziak
Hen goitzeko prest girela.

Eta Frankoen-odolak
Lurrak gizentako tiala,
Ezi ahal handia diala
Goitzeko etsaien Allak.

GARZIAK

(Otchoari buruz) :

Eskualdunen errege Jauna,
Mintza nadien baino lehen,
Galthatzen dauzut baimena
Erraiteko bi solasen.

(Otchoak buru kheñu batez baimena
emaiten du.)

Garzia naiz izenez,
Giristino on bihotzez,
Laphurtarra odolez,
Eskualdun on bat, hitz batez.

Laphurtarrek hartu nute
Beren gehien izaiteko ;
Otchoa zureak gaude,
Bizian hilean zure peko.

ARROLANEK

(Charlemañari buruz).

Frankoen errege handia
Garzia jaunaren ondotik
Elhe baten erraiteko aldia
Nahi nukiala zure ganik.

(Charlemañak buriaz baiaren
kheñia egiten du).

Zure Majestatiari esker
Bretañako nizala aintzindari ;
Populu hura chuchen dela eta eder,
Bethi fidel Jinkoari eta Erregiari.

(Populiari buruz) :

Izan nizala gerlaz gerla
Bretañaako soldadoeki,
Eta bitoria hala hala
Paseiatu dela gureki.

Ezi Jinkoak egin naiala
Besoz eta odolez azkar,
Eta nor nahi jin aitziniala
Behar grado ukhen dela indar.

Gerla maite dudala, bena,
Jinkoaren etsaiekila,
Errelijioniaren zuzena
Hausten dienekila.

Zeren gaizki-egiletan
Sordeisik eztela izan egundano
Errelijionia zankho petan
Ezarten dienak beno.

Egun, bihotza Uskalduneki
Bethe zaitadala boztarioz,
Frankoak bezala khiristi
Eta chuchen direlako.

Eta Jinkoari dela galthatzen
Lehenagorik ere hiltzia,
Eziez alkharri gerla egiten
Franko eta Uskaldunak ikhustia.

ABU-TAHERREK

Ni nizala Hueskako errege,
Errelijionez Mahometano,
Ene buria baizik ihur ere
Nik eztela maithatu egundano.

Nik eztela adiskiderik mundian
Bena badela hanitch etsai
Allahk, sortzeko egunian
Gerla gizon egin benai.

ENEKOK

(Otchoari buruz).

Otchoa zure baimenareki
Nahi dut egun oihustatu
Garazi maitea fidelki
Bethi dudala zerbitzatu.

Ene herritarrak berak
Hartzen ditut lekhuko,
Zeren nuen hen nahiak
Gehien egin, ni, Eneko.

Esku bata Laphurtarreki
Bertzea Chuberotarreki
Eskualdun gira oro elgarreki,
Oro bat zureki eta Jainkoareki.

GANELONEK

(Charlemañari buruz).

Zuk nahi delarik Charlemaña
Nik ere nahi dela erran
Zer izan dela ene dohaña
Zure armadan ni sarthu denian.

Zuk eta Fran̄koek badakiela
Ene indar eta korajiaren berri ;
Ni zier fidelki jarraikiko dela,
Gerlaz gerla, herriz herri.

Hauts baneza ene fidelitatia,
Nahi dela izan maradikaturik,
Ni Ganelon Bordeleko kontia,
Eta enetzaŕ ez izatia zelurik.

KHASEN-BEN YUSUFEK

Egia ikhasiko ziek eneki ;
Jinko dela Allah, ni errege morro,
Eta ziek zien espantoeki
Asto-phutz eli bat zidiela oro.

Allak tila egiten gizonak,
Batak errege, bestiak peko,
Eztela ziek arrazu honak
Zien zorthiaz urgullu ukheiteko

Ni Allak errege egin naiala,
Badudala ohore, urhe, plazer franko,
Bena Allak errege bezala
Egin ahal nundukiala apho!

SEMENEK

Izan hadi apho edo errege,
Eta biak ere nahi bahiz;
Morro lege, ala apho lege,
Ber gaiza duk hitzez hitz.

Bena nik dakidana duk
Allak eztiala Jesu-Krist goithuko,
Eta, nahi baduk eta ezpaduk,
Hire Allak eztik apho hil bat balio.

Hor entzun ezak egia
Ziberotarrez Semenek erranik ;

(Otchoari buruz).

Jaun Otchoa, Uskaldunen erregia,
Eztuta orai egia erraiten nik ?

(Otchoak buriaz bai errraiten du; Morroek orro egiten deie: *Allah dela Jinko! Allah Jinko dela!* eta lurra zankhoez joitendie.

SEMENEK

Eta nahi baduk borogatu,
Ziberotarrak eta Laphurtarrak
Manecheki bertan gutukek juntatu
Lur pian ezarteko Morro guziak

OLIVIERREK

Bi gaiza nik guziz maite dela :
Frantziako herria eta Arrolan ;
Frantziaren eta Arrolanen hil nintila
Nun nahi bena gogo hobez gerlan.

TURPINEK

Adiskidiak, Jinkoa dela bera
Oro photeretsu, chuchen eta handi ;
Haren lege saintien arabera
Bizi behar dela bethi.

Eztela lurreko erregetan
Charlemaña bezañ handirik ;
Zeren eztela haien artian
Hura beno khiristi hoberik.

Harek Jinkoaren zuzenak
Dutiala zinez sustengatzen ;
Eta khiristi erresumak
Bethi aitzina emendatzen.

Jinkoa bethi dela othoituko
Izan dadin luzaz Charlemaña
Khiristi legiaren hedatzeko
Aita-Saintiaren kapitaña.

Lege hura bada hedaturik
Estela izanen injustiziarik,
Ez praube sabelkor jeloskorrik.
Ez eta aberats bihotz gogorrik !

ANSELMOK

Charlemañaren palazioa,
Nik Anselmok dela begiratzen ;
Zombat gora den ene ofizioa
Nihaurek dudala borogatzen.

EGIHARDEK

Bakhotchari bego bere ofizioa,
Turpini Charlemañaren arimaz,
Anselmori etchiaz kasu hartzia,
Nik arrankura dela haren mahañaz.

Uskal-herriko ardo honik
Charlemañari eman neikola.
Zalgizen eta *Irulegin* eginik,
Ahuzkiko huretik nahigo dila.

Eman neikola erbiki edo oillaki,
Jigot edo chahalki entrada,
Eztodala emaiten ahal aski
Tchinkhor eta phiperrada.

Jente ontsa ikhasiak erraiten dila :
« Egun hon » sartzian, « adio » joaitian;
Phiperrak dila erraiten hala hala
Sartzian; « heben niz », « banoa », jal-
[khitzian.

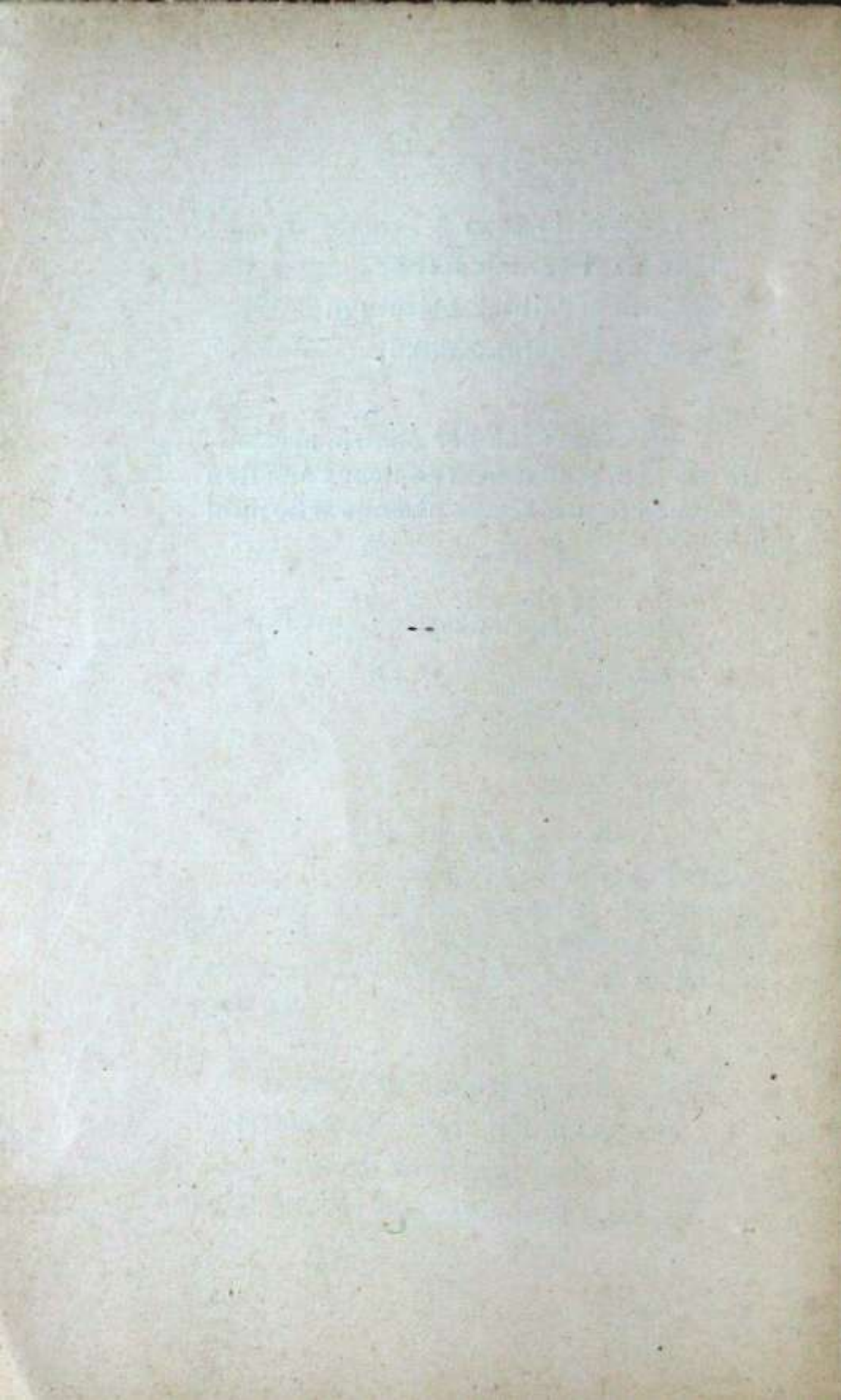
(Semenez eta soldado ziberotar-
rez bestiak badoatza treatetik. Petrisantz,
Bettan, Allande, Pellella, Erramun soldado
ziberrotarek emaiten die Satanen dantza
khantatuz :

Tchinkhor eta phiperrada
Charlemañak bezala jan dezagun,
Phiperrada mingar bada,
Gathulu bat hur gaña huts dezogun ;

Eta bizi bizia gero
Joan nahi balitz kampo,
Zankhoak zalhiak beitutugu
Segurki baliatuko zaiku,

Musikak ber ahairia arrahas-
ten du eta bost soldadoeki Semenek emaiten
dutu Satanen dantzak, aztalak eñhe artio nahi
badie.

LEHEN PHARTIA

IRUNE MORROEK SETIATURIK

Charlemañak hitzemaiten du
Uskal-Herriari minik ez egitia

SCÈNA I

Oichoa, Garcia, Eneko, Semen
treatiaren erdian Aillande, Erramun, Bettan,
Pellella eta beste soldado ziberotar zombait
treatre zokho batian.

OTCHOAK

Zien soldadoez, *ene* adiskidiak,
Zer berri deitaziet egun emaiten ?
Gerlaren hañbeste dembor*a* iraitiak
Ez othe deitzeia bihotzak tchipitzen ?

Morroez azken hirur aste hoietan
Iruñe hañ borthizki setiaturik,
Ordu baizik eluke hebentik bertan
Izan gitian osoki libratu rik.

Zer uduri zaizie egin behar dugun,
Ala hirin barnen etsaia eguruki ?
Ala jalkhi hiriz kampo, zombait ehun,
Hari gerla emaitera improbistki ?

GARZIAK

Jaun Otchoa zure manamenduari
Eskualdunak prest ditutzu plegatzera ;
Odolaren zuri. arimen Jainkoari,
Oro ekharriak gaituztu ematera.

Laphurtarrek beiratzen duen aldetik,
Ez dire Morroak Iruñen sarthuko ;
Lehenago dituzte beren tokitik,
Larruñen, mendiak zotukaraziko.

Bainan zuri iduri balinbazauzu
Morroeri buruz gan behar girela,
Ene lephoa berme eman naukezu
Laphurtar bat gibet egonen eztela.

OTCHOAK

Hire eta Laphurtar gizonen ganik
Enian nik besterik egurikitzen,
Etsaier joaiteko lehen lehenik
Ziek zutiet orai danik haitatzen.

ENEKOK

Garaztarrek, zuk eman tokiak, Jauna,
Begiratzen tuzte ahalaz azkarki,
Hen ihes. gibelak joiteko eguna,
Nik hitz dauzute ez dela oraino jaiki.
Aisago liteke infidel batendako
Pharabisuko borthetan pasatzia
Ezen ez guk beiratzen tugun aldeko
Murruetarik hiri huntan sartzia.

OTCHOAK

Esker deiziet. Eneko, laidatzen hait
Hire eta hire gizonen indarraz ;
Ziek bezalakoeki nolaz ez garhait
Morroak, oro, balitz ere milakaz.
Eta hik, Semen, zer berri bildu deikuk
Etsaiaren gañen hire soldadoez ?
Hari buruz joaiteko orena, erraguk,
Helturik dugunez orai, bai edo ez ?

SEMENEK

Jauna, nik jakin berrien arabera
Morroak laster dutuzu hurrunturen,
Zeren orai borogaturik beitira
Eztirela gure hirian sarthuren.

Beste arrankurarik, entzun dudana,
Gure etsaiek behar ahal dizie,
Zeren Charlemañareki, diroienaz,
Laster gerlan ari beharko beitzaien.

Garazi aldetik eta Ārnegin gainti
Diozie horra direla Frankoak,
Eta egia entzun badut, ingoiti,
Iruñetik hullan tutzu hen banderak.

Hen eta Morroen tropen erdiala
Baditit bi gizon atzo igorririk
Bi oren gabe heben diratekiala
Fida niz, balinbada berriagorik.

OTCHOAK

Hanitch ontsa hori, bai hire gizonek
Badiak bethi zankho bezañbat buru ;
Mezulerrak jin artino, guk, ororek
Behar dugu armekin egon haiduru.

Agian Jinkoaren laguntzareki
Behar tugu egun Morroak ohiltu ;
Erne egon ziteie, orok alkharreki
Orozbat behar dugu etsaia erhaustu

Ziek zoazte, Garzia eta Eneko,
Zien soldadoer pharte egitera
Eguerdi zeñiak izan direneko
Behar dugula orok Morro ehaitera.

Hi heben berian, Semen, egon hadi,
Hire soldadoer gerlan erakasten
Eta mezulerrak heltu bezañ sarri
Hel izadak zer berri dien ekharten.

(Oro badoatza salbu Semen
eta soldadoak.)

SCÈNA II

Semen, soldado ziberotarrak.

SEMENEK

Ziberotar maitiak, entzun tuzie
Ziez Otchoak erran tian elhiak ;
Armak harturik erakuts ezazie
Zankhoak bezañ hon tuziela eskiak.

Sarri beitateke gerla bat handia,
Eta Morroak Morroen gaña ebakiz
Zilatu beharko beitzaiku bidia,
Dugun egin mustra ezpatak idokiz.

Batak bester buruz oro bi phartetan,
Morroer gerla emaiteko bezala,
Herroka ziteie eta orok batetan
Alkharri emanen duzie batailla.

(Bi phartetan herokak alkharri
buruz jarten dira.)

SEMENEK

Eiskerreko eskia ankan ezarririk
Zankho eiskerra aitzina ezazie ;
Beste eskiaz aldiz ezpata harturik
Gerlaren mustra bat arrunt egizie.

(Musika ari delarik gerlan has-
ten dira ; haste hastetik malestruki ez-
patak erabilten dutie, nola nahi eskuñ
behar lizatekianian eisker, eisker behar
lizatekianian eskuñ, zombaitek buriak
gora eta esku eiskerra ankan etheki
lekhotan buriak aphaltzen dutie eta esku
eiskerraz buriā begiratzen kolpietarik.)

SEMENEK

Hori da hori da gerlako jester !
Eztie hañ ehiki hartz edo otsoek
Bortian ehaiten ardia eta astoa
Nola beitzutie ehoko Morroek.

BETTANEK

Semen Jauna, bego ezpata jaunentako,
Eitz gitzatzie gu gure makhileki ;
Hurak eskian gerlan gira ariko
Noreki nahi bardin belhagileki.

Gure aitzinian unguru unguru,
Makhilak ahal bezañ zalhe erabiliz,
Pegar bezañ aisa hautsez Morro buru,
Bide eginen dugu zinkhaz eta chingiliz.

SEMENEK

Dugun arren ikhus zien balentria ;
Ezpatak utz eta har tzatzie makhilak ;
Ohart ziteie estiala bitoria
Irabazten tonto denak ez zañ-hilak.

(Ezpatak utzirik ororek hartzen dutie makhilak.)

SEMENEK

(Prest direnian.)

Nik ezpata altchatuko dudanian
Eta oihu batez erranen : — Aitzina !
Has ziteie oro makhilekin gerlan
Eginez orroa eta irrintzina.

(Ezpata idekitzen du aphur
baten burian eta oihu egiten : Aitzina !
— Arrunt soldadoak jauziz hasten dira
makhilen unguru unguru erabilten zin-
kha egiten dielarik eta oihuz erraiten :
Fuera Mahomet ! biba Jesu-Krist ! De-
brien urde muthur beltzak ! Fuera, fuera,
ifernuko, unkhu geiak ! Fuera, fuera
Allah, Jinko faltsia ! Biba, biba Jesu-
Krist gure Salbazalia ! Iao-iao-iao-o-o-o-o-
o-o-o !)

SEMENEK

(Alagrantziareki :)

Bai hik egia erraiten hian, Bettan ;
Ezpatak ala erreziña khanderak
Bat egiten die zien eskietan
Eta makhilan dutuk zien indarrak.

Ni benoa orai hiriko borthala,
Mezulerren zer bait berri jakiteko,
Zien artian banunduzie bezala,
Gerla mustra egiten zidie ariko.

(Badoa treatetik.)

SCÈNA III

Soldado ziberotarrak berberak.

BETTANEK

Adarrian deie Jinkoak idier
Eman etsaiari buhurtzeko ahala,
Zakurrer hortzetan, hoiñetan zaldier ;
Ziberotarrari eman du makhila.

Irauntsi dugu aski ziek eta nik
Makhileki gerlako jesto egiten,
Eta eztugunaz geroz gehienik
Ari gitian apher bat libertitzen.

Errak to, Aillande, hór duka churula ?
Uñhurtzen hasirik ditiat aztalak,
Eman ezaguk ahairia berhala
Dantza ditzagun gustian *Mutchikoak*.

PELLELLAK

Hola, hola, Bettan ; erran zahar batek
Diok, gathiak hurruntzen direnian
Besta diela sagu eta arrathoek ;
Tchostakatzeko guk ere ordu gunian.

ERRAMUNEK

Orok gure gehienak maite tugu
Eta ezateke hen ofentsatzia
Eginez ororek jauzkaz bi unguru
Gerlako gure zankhoen zalhetzia.

AILLANDEK

Has gitian arren, dugun'egin erri,
Zien jauzka, urhats eta unguriak
Egitzie behatuz ahairiari
Eta etchekatzie lerden buriak.

(Aillandek churulatzen du,
bestiak oro dantzan hasten dira. Haiek
ikhusi gabe Otchoa sartzen da ; behin
buria aitzina eta gibel erabilten du esto-
naturik delakoz, gerro erri bateki hul-
lantzen da ; haren ikhustiari dantzariak
bat batetan ukhuratzen dira eta baratzen
ahalkez buriak aphalturik.)

SCÈNA IV

Berrak, Otchoa.

OTCHOAK

Hau dugu hau gerla suerte berria ;
Ziberotarrak eztu bere parerik ;
Hel dakigula egun hunen erdia,
Entzunen duzie beste ahairerik

BETTANEK

Bai eta gu Jauna, ontsa jauzkatuko ;
Heben ari guntuzun hoiñen trebatzen,
Sarri Morroen ondotik joaiteko
Hurak ehoz eta ohiltuz zoiñ lehen.

OTCHOAK

Zankhoz bezañ zalhe hizala entheleguz
Plazereki, Bettan, ikhusten diagu :
Eta jokha niok hiharen aholkuz
Zaitzala lagunak dantzan abiatu.

BETTANEK

Aithortzen dit, Jauna, balinbada kutsik
Ni nuzu, ni nihaur, haren egilia.
Hoiñak benutian kasik uñhurturik
Nihaurk dit behartu sonu emailia.

Halere zer giren ikhusiko duzu
Sarri gerlalat joanen girenian ;
Soldado hoberik segur eztukezu
Ez zure armadan ez Morroenian.

OTCHOAK

Hori duk gizon gisa elhestatzia
Hitz hoiek bihotza ditadek hunkitzen.
Bena zer egin zaizie aitzindaria
Zergatik Semen ezta heben khausitzen ?

BETTANEK

Jauna, joan duzu hiriko borthala
Gure artetik atzo igorri zutian
Mezulerretarik baten bidiala,
Dударik gabe heben dukezu bertan.

OTCHOAK

(Sogitez kulizari buruz.)

Uskaldunen beste bi aitzindariak
Morro bateki heltzen beitzazku hunat,
Ziek zoazte berhala, Ziberotarrak,
Hiriko borthetara Semen ganat.

Erran ezozie nik heben dudala
Beste gehieneki egurukitzen ;
Hen hola jitiak agian deikula
Morroen gañen berri zerbait ekharten.

(Soldadadoak badoatza biazka,
ordre hon batetan ; sartzen dira Garzia,
Eneko eta haien artian morro bat armez
gabeturik.)

SCÈNA V

Otchoa, Garzia, Eneko, Morro presonerra.

GARZIAK

Jauna, egin dugu gerthakari on bat
Gure ustez anhitz balio duena,
Ekhartzen dugu presoner zure ganat
Morro bat Eskuaraz elhestatzen dena.

Bere ezpatatik eta arropetarik
Eztela nor nahi ezagutu dugu ;
Galde egiozu, horren elhetarik
Agian zerbait ikhasiren baitugu.

Behin hilerazi behar ginuela
Eta hiriko borthan hilik itzatu
Basa ihizer egiten den bezala,
Enekok eta nik ginuen hitzartu.

Morroak holachet horren ikhustea
Beldurturik ihesi joan litian ;
Bainan orhoituz giristino legeaz
Ezgaituzu luzaz egon gogo hortan.

Zuk horrez in zazu iduri zauzuna,
Orai zure eskuetan ezartzen dugu,
Ongi zaikeguzu zuk gogo duzuna
Zure sententziaren beha gaituzu.

OTCHOAK

Hola behar zuniē egin, Garzia,
Ezi khiristiak eztik behinere
Idoki behar etsaiari bizia
Ahal dianian goitzen eho gabe.

MORROAK

Bai eta gutiago bere aurhider,
Ezi ni Petrisantz, Uskalduna nuzu,
Barkochen sorthurik ; Semenek Morroer
Atzo berri bilha ni igorri nizu.

GARZIAK

Ichil adi hortik, inganatzailea ;
Salhatzen hau ongi hire larru beltzak,
Debruak bezañ beltz duk begithartea,
Hire althian aingeru tuk Barkochtarrak.

PETRISANTZEK

Othian eztakizieia, jaun honak,
Inkhatz egiler bertan beltzten zaitzela
Esku eta begitharte churienak
Eta halere ber gizonak direla ?

Othian eztakizieia orano
Mintzaje Uskara gihaurena dela,
Ihurk, ez debriak berak egundano
Uskara ontsa ikhasi eztiala ?

Sinhets dezazien egiaz nizala,
Sortzez Uskalduna, bihotzez ere bai,
Erakhar zazie gure aitziniala
Semen Jauna, harek ezaguturen nai.

Aldiz kapa hunek eta tinte beltzak
Morro batentako har-azten banaie,
Hur tchorta batek eta barneko arropak
Morro nizan ala ez salhaturen die.

OTCHOAK

Munduko chaboak eta hurak oro
Bildurik ere, eztiak churituko
Sortzez beltz dena, Bohame ala Morro ;
Ukhuz adi, gero haigu sinhetsiko.

PETRISANTZEK

Otchoari.

Jauna, ni ukhuziko nizan artian
Zuk ikhus-azu zer den izkiribu hau ;
Asmatuko duzu hortarik zer nizan
Aphur bat baniz ere bistala maskau.

(Emaiten deio izkiribu bat eta badoa Garziak eta Enekok lagunturik treate zokho batiala ; han behar den dembora harturik, idokitzen du mihise oihalez den Morroen usatu kapa churia, eta chahatu ondoan eskiak eta begithartia, oihal hartan chukatzen tu. Ber demboran Otchoa, botz antsiatu bateki, eskian dialarik Petrisantzek eman izkiribia mintzo da populuari buruz.)

OTCHOAK

Populiari :

Hau dugu hau solaz espantagarria !
Ez jakin nor dugun gure aitzin an !
Larruz eta arropaz etsai uduria,
Aldiz adiskide bere mintzajian !

Gu bezala Uskaraz mintzatzen delakoz
Ni ekharririk niz haren sinhestera ;
Ezi Uskara izanen da bethikoz
Uskaldunentzat eta haien berbera.

Uskara maitia, mintzaje zaharra
Bost mila urthe huntan aitek mintzattia,
Uskara, hitan duk bethi gure indarra,
Gure ohoria, gure izattia!

Hi gabe nor leite mintzo Uskaldunez ?
Hi gabe zertako ginante Uskaldun ?
Hi gabe mundiak, ere baginenez,
Etzakiken atzo, etzakiken egun.

Uskara maitia, amaren balharrak
Ezniareki gure zañer emana,
Jo beza Jinkoaren beso azkarrak
Hi eta bere ama ahatzten tiana !

(Izkiribiaren kacheta hausten
du eta so bat egiten leterari erranez :

Bena dugun pharte har letera hunez ;
Españako Morroen erregiari
Igorririk da gure setiazalez....
Haren ganik galthatzen die sokhorri....

(Garzia, Eneko eta Petrisantz sartzen dira, Otchoaz ikhususirik izan gabe, eta beha egoiten dira.)

OTCHOAK

(Begiak eta eskiak zeliari buruz) :

Jinko Jauna milatan zutut laidatzen !
Fidatu baginen kampoko itchurari,
Krima izigarri bat ginizun egiten
Bizia idokiz gure aurhidiari !

Zure Probidentziak laguntu nizu
Ogen gabe baten ez hilerazteko ;
Bethi zuri fidel izan nahi nuzu,
Othoi hel zakitzat nik behar orduko.

(Irakurten du zinez :))

Izkiribiak dio : « *Igor etzagutzu
Bihar arratseko hamar mila zaldun ;
Eta etzi-danik Iruñe eztukozu
Haboro Khiristi ez haboro Uskaldun !*

*Otchoaren gana bihar bagoatzu
Alegia bakiaren eskentzera ;
Uskal gehienak deithuren titzugu
Aihari batetan bake sinatzera.*

*Her emanen tugun jaki edariak
Oro beitateke phozoaturik,
Halaz hilerazirik aitzindariak
Iruñe bertan dikezugu harturik.*

*Eztizugu utziko bakholch bat bizirik
Uskaldun gehien edo aphezetan,
Eta hen ororen buriak mozturik
Leherturen tugu zaldi zankho petan.*

*Uskal-herriko jente gehitiari
Bi gaizatan emanen dugu haitia:
Ukho egitia bere Jinkoari
Eáo ezpataz ehorik izatia.*

*Hanko elizak zerra craziko tugu
Edo hez ostatu elibat eginen,
Eta non beitie Jesus adonatu,
Gu han berian ontsa libertituren.*

*Uskaldun herriak dutugu izenez
Legez eta mintzajez khanbialuko;
Uskaldunak izan ere badienez
Geroan ihurk ere eztu aiphatuko.*

*Uskaldun haurrak dutugu eraikiren
Mahometanoen legen arabera,
Eta ekharriko beren Jinkoaren
Eta beren aita-amen arnegatzera*

*Allah da Jinkoa, Mahomet profeta,
Hurak berak tugu behar adoratu ;
Hala hala bethi legia lege da
Eta legiari behar da plegatu.»*

(Belharikatzen da Otchoa eta
begiak eta besoak alchaturik, erraiten
du zeliari buruz :)

Esker deizut Jaona, zeren duzun egun
Baliatu gure althe zure indarra !
Zuri esker bethi badukezu Uskaldun,
Zuri esker bethi biziko duzu Uskara !

Eta ere bethi, Uskaldun bezala
Uskalduna izanen duzu khiristi ;
Egun bezala othoi zuk detzatzula
Lagunt Uskal-herriko semiak bethi !

(Chutitzen da eta ikhusten
dutu Garzia, Eneko eta Petrisantz.)

GARZIAK

Petrisanzi eskia eskentuz :

Ahalgeturik nuk hire aitzinean
Barkha ezadak ene herraumentia,
Ezarak hire eskua ene eskuan
Eta ahatz ene lehen gogokentia.

OTCHOAK

Petrisanzi, besarkatzen dialarik :

Nik aldiz besarkatzen hait gogo honez,
Galtzetik begiratu gutialakotz :
Bethi ohartuko nuk hire lan hunez,
Eta ontsa saristaturen hait hortakotz.

Bena erraguk nola ahal izan dian
Izkiribu hau hire eskietaratu,
Dударik gabe hi errisku handian
Hunengatik izan behar hiz khausitu.

PETRISANTZEK

Otchoari.

Jauna, esker deizut zure elhe hoiez,
Zuhurtziak berak zutu zu bulkatzen,
Eta badakizu soldado tchipiez
Gehienez bezainbat arrankuratzen.

Jaun Garzia bera mintzo zen zuhurki
Ni sinhetsi nahi enundialarik ;
Ni etsai izan banintzan egiazki
Enikezun merechi pharkamenturik.

Bena eztiroket ahatz Jinkoari
Zor deitzodala eskerrik handienak,
Harek beitutu gure bizitziari
Emaiten lagungoa behar dienak.

Beraz, atzo goizañ oren bakhotchian,
Artzañ baten chamar luze bat jauntsirik,
Eta makhila gorderik haren pian
Nihaur hurruntu nunduzun Iruñetik.

Begithartia eta eskiak beltchez
Joan beno lehen tintatu nititzun ;
Eta gero heltzen ahal zeiztadanez
Jinko Jaunari gomendatu nunduzun.

Bide egin ondoan bi orenez nonbait
Morro saldo bat han heben lo utzirik,
Hen tropen haintila helturik nolapait
Zuhañ baten pian nunduzun jarririk.

Huna non zaldun bat heltzen den lehian
Eta baratzen ene ikhustiareki ;
Makhila tinkatzen nilarik eskian
Erran nion beno zalhigo niz jeiki.

Morroak manhatu deit erran dezadan :
« Fuera Jesu-Krist eta biba Mahomet ! »
Nik gogotik ihardetsi deiot bertan :
« Biba Jesu-Krist eta fuera Mahomet ! »

Ordian nahi izan nai jo bere ezpataz,
Bena nik eror-erazi dut zalditik
Eta hautse deiot buria makhilaz
Segur ezkapi beniz ederretarik !

Ikher eta hartu deiot izkiribu
Zuk, Jaun Otchoa, eskietan duzuna ;
Gorde dut haren khorpitzā eta cherkhatu
Atherbe han igaraiteko eguna.

Gero barda haren kapaz beztiturik
Berriz igaran niz Morroen erdian :
Kapa harekin eta nihaur belzturik
Nork Uskaldun baten hartuko nundian ?

OTCHOAK

Jinkoak hedatu du bere eskia
Egun ageriki gure laguntzeko ;
Ukhen dezagun gerla ala bakia
Zeliak ezkutu galtzera eitziko !

SCÈNA VI

Berrak, Semen.

SEMENEK

(Lehian sartzen delarik).

Hirur errege Morroak, Jaun Otchoa,
Heltu dira zure palazioala
Eta nahi leikezie egin galthoa
Zurekilan elhestatzeko berhala.

Bakezko bandera churia harturik
Galthegin dizie hirian sartzia,
Eta nik hen gogoen berri jakinik
Hon hartu dit zure ganat hen heltzia.

Nik ukhen tudan berrien arabera
Frankoen armaden hunat hullantziak
Ekharten titzu gurekin baketzera,
Aholku honik eman beiteie lotsak.

OTCHOAK

Lotsaz beno hobeki faltsukeriaz
Dutuk bulkaturik errege Morroak ;
Bena Jinkoak bere Probidentziaz
Desegiten tik faltsien detse erhoak.

SEMENEK

Petrisantzi :

To, hi heben Petrisantz, hasten nundian
Hire eretzian arrankura hartzen :
Eta hire ikhustia, beste mundian,
Ni hil ondoan nian egurikitzen.

OTCHOAK

Semeni :

Berak erranen deik zer men handiari
Ezkapatzen giren horren lagungoaz.
Errege Morroen galtho faltsiari
Ihardesten diat bakezko itchuraz.

Petrisantzeki joan eta erran eze
Begitharte ahal bezañ hon bateki,
Heben berian Uskaldun gehienek
Bi hitz igaranen dugula haieki.

(Semen badoa Petrisantzeki).

SCÈNA VII

Berrak salbu Samen eta Petrisantz.

OTCHOAK

Etzutian Jinkoak gaizak hobeki
Gure althe ungura erazten ahal;
Orai behar dugu mintzatu zuhurki,
Aiten asmu zaharra eztezagun gal.

Arrańik ezta sartzen pertoletara,
Ez tchoririk chilintchautzen chederari,
Hań ontsa nola Morroak saretara
Beitutugu guk sar-eraziko sarri.

Lehenik utzi ditzagun elhe eder
Aho bethez nahi diena erraitera,
Eta ihardesteko hen espantoer
Doi badukegu berek egin letera.

GARZIAK

Jauna guk baino hobeki bada kizu
Zer behar den erran, zer behar den gorde,
Zuk erranak guk onharturen ditugu
Zuhurrena eta argituena baitzare.

ENEKOK

Erran batek dio gezur errailea
Bere gezurrak galerazten diala;
Zoin egia den zaharren elhea
Algarrekin asmatzen dugu berhala.

SCÈNA VIII

Berrak, Morroak, Semen, Petrisantz eta soldado ziberotar zombait garda bezala.

(Lehenik Otchoaren baltet bat jiten bandera churia eskian).

BALLETAK

Otchoari :

Huna, jaun Otchoa, errege Morroak
Abu-Taher, Soleiman-el-Arabi,
Eta Khazen-ben-Yusuf izenekoak.
Jinkoa zourekin izan bedi bethi!

(Gur bat Otchoari, banderareki salutatzen du eta badoa. Musikak emaiten du Turk erregen sartziaren ahairia eta Morroak sartzen dira lehenik, gero hen ondotik Semen, Petrisantz eta beste ziberotarrak).

SOLEIMANEK

Otchoari.

Bakezko geietan zurekin Otchoa
Elhestatu nahiz gu heltu girela ;
Uskaldunareki baketzen Morroa,
Guk ziekin adiskide behar dela.

Ni jin dela ene bi lagun hoieki
Sendimentu honez osoki betherik ;
Zier eta Uskaldun̄er Allak daki
Ezteiziegula nahi honik baizik.

OTCHOAK

Uskalduner bere lege zahar batek
Manhatzen dik batzarri hon egitia
Nori nahi bardin hen etchera jilek
Merechi baleze ehorik izatia.

Hire lagunak eta hi jar ziteie,
Ziek ere beste gehien Uskaldunak ;
Zer bake nahi duzien errazie
Beha gira ni eta ene lagunak.

(Jarten dira oro).

SOLEIMANEK

Hoberenak direla gure detsiak,
Ziekin bake guk egin behar dela
Zeren ziek eta gu adiskidiak
Gerlan beno hanitch hobeki girela.

OTCHOAK

Khiristi lege batek manhatzen dikuk
Protsimoari hon desira dezagun ;
Jinkoak detsala zer nahi beiteikuk
Ber gaiza agi dakizien zier egun.

Zien detsiak hon, guriak ere bai,
Zer galthe giten ahal dugu hoberik ?
Ez ez gitian izan alkharren etsai,
Ezi bakiak ezтик bere parerik.

SOLEIMANEK

Hartakoz gu hurruntuko Iruñetik
Eta zieк utziko gu joaitera
Haboro eman gabe guri gerlarik ;
Ziek heben nausi egonen berbera.

Bakia gurekin ziek sinatuko
Gure ganat aihaitera lauak jinez,
Ziekin ardo honik guk trinkatuko
Eta gozatuko ase bat eginez.

OTCHOAK

Bizi bizia :

Hire bakiak eztik ondatz chuchenik,
Etzian balio jin hendin hortako ;
Eztiagu nahi holako bakerik ;
Aseka aldiz bego zakhurrentako.

SOLEIMANEK

Ez khecha, Otchoa, gu nahi bakelu.
Eta zier eman zuzenezko dena ;
Nik sinhesten zier ez aski eskentu,
Bakia dela ororen beharrena.

Zuk izkiriba zer galtha nahi dela
Eta jin guri gaur sinaeraztera ;
Gu sinatzera ekharririk girela
Ziek jin gurekin sarri aihaitera.

OTCHOAK

Jinen gutuk hitzemaiten balinbaduk
Guri herri Uskaldunen utzultzia,
Hitzemaite hori heben sina zaguk,
Har edo eitz, zier orai haitatzia.

SCÈNA IX

Berrak, ziberotar bat.

ZIBEROTARRAK

(Lehian Otchoari).

Jaun Otchoa, Charlemaña erregia
Helturik lauhazkan bere zalduneki
Heben duzu, galthatzen dizu sartzia,
Mintzatzeko Uskaldun gehieneki.

Batbatetan uhalde batez bezala
Bazterrak bethatzen dutuzu Frankoez
Eta Charlemaña jin duzu berhala
Arrunt zurekin elhestatu beharrez.

Harekila tutzu Arrolan handia
Bere adiskide Olivierreki ;
Ganelon eta Turpin aphezakupia
Eta beste bi jaun orano haieki.

OTCHOAK

Errok Frankoen errege handiari,
Zer nahi geietan jirik izan dadin,
Ala baketiar, ala gerlakari,
Batzarri hon bat badukiala bardin.

SOLEIMANEK

Otchoari :

Otchoa dudarik gabe Charlemañak,
Hañbeste tropekin hullantzen denian,
Nahi tila Morro eta Uskaldunak
Bortchaz ezari bere legeren pian.

Haren jitiak ezgutilla lotsatzen.
Eta behar bada España guziko
Morroak hamar bat egun beno lehen
Bilduko direla hari buhurtzeko.

Bena ziek gurekila a jiskide
Eta eginen gaiza bat alkharreki ;
Charlemaña jiten dela gerla bide,
Hura dugun eho bere laguneki.

Gero haren eta lagunen buriak
Urthukiko hen tropen aitziniala ;
Eta lotsaturik soldado Frankoak
Gure troper ihesi joanen berhala.

OTCHOAK

Ene odol Uskaldun eta Khiristia
Gatzatzen zitadak hire elhiari ;
Etziok haizu holako egitia
Ez Uskaldunari, ez Khiristiari !

Traidoreki jenten hilerazte hori
Bego Bohamen eta Morroentako.
Leial izatia bardin etsaiari
Uskaldunak bethi izan dik legetako.

SCENA X

Berrak Charlemaña bere khortiarekin.

(Lehenik baileta jiten da eta
joaiten *Scena VIII^{an}* bezala.

BAILETAK

(Otchoari :)

Huna, Jauna, Charlemaña Erregia,
Haren loba Arrolan, Ollivierreki,
Ganelon eta Turpin Aphezkupia.
Jinkoa zurekin izan bedi bethi !

(Badoa. Musikak emaiten du
Khiristi erregen sartzeko ahairia Char-
lemaña eta haren lagunen heltziareki,
Otchoa eta treatian direnak oro chuti-
tzen dira).

OTCHOAK

(Joaiten delarik Charlema-
ñaari gur egitera eta eskiaren tinkatzera :)

Frankoak, jauna, Uskaldunen artian,
Bethi honki jinak izanen dutuzu,
Eta errege Otchoaren etchian
Charlemaña bere etchen bezala duzu.

CHARLEMAÑAK

(Eskia tinkatzen deiolarik Otchoari :)

Uskaldunen fama hona, aspalditik,
Otchoa, heltu ik dela ene gana ;
Jinkoak ditzala zelu gorenetik
Bethi lagunt Frankoa eta Uskalduna !

OTCHOAK

Erregiak alkharren aurhije tutzu
Uskal erran zahar baten arabera ;
Hartakoz Uskaldunak fida gututzu
Zurekin zure geiez elhestatzera.

Tzekoz Morro hoiek dizie ukhenen
Zien heltziaren gatik zerbait beldur ;
Heben ari zitzkutzun bake eskentzen
Elhe hon erranez, egia edo gezur.

SOLEIMANEK

Guk ez gezurrik erraiten behinere
Egiaz bake nahi Otchoareki ;
Charlemaña guri etsai jinik ere
Gu ez beldur, Allah beitate gureki.

CHARLEMAÑEK

Ene jítiaz eztela izitu behar
Gaizki egiten dien erregek baizik ;
Zer ere dela lege gaisto edo tzar,
Nik chuchentzen dela edo khentzen lurre-
[tik.

Nik hedatzen dela khiristi legia
Eta harez bizitze eta usantcha honak ;
Jesu-Krist dela egiazko argia
Harek berak tila salbatzen gizonak

OICEOAK

Zahar titzu erroak gure artian
Zuk hedatzen duzun lege Jinkozkoak ;
Ezi, lehen mentiaren urbentzian,
Khiristi zututzun gure burhasoak.

Uskal-herriaren konbertiazteko
Jondane Phetirik igorri zititzun
Bi saintu : Saturnin eta Zerazio ;
Arrunt populia kheristitu zuzun.

SEMENEK

Ziberoan laurgeren mente hastetik
Andere Santa Grazi aiphaturik da ;
Hala hala bi saintu jirik geroztik :
Sen Grat eta andere Santa Riktruda.

ENEKOK

Sant Honest Iruñeko aphezpikuak
Saturnino Tolosarat gan ondoan,
Emanez eskuaraz bere predikuak
Salbatzen zituen arimak saldoan.

GARZIAK

Nork ahatz lezake andere Urosa,
Esku, oinak pikatuz, Morroek hila ?
Kristok zeruan hartu du bere esposa,
Bainan guk ez ahantz hoiek hil dutela !

(Morroak eskiaz erakusten dutu.)

CHARLEMANAK

Eho diela orano Morro hoiek
Ene askazi Frizio deitzen zena ;
Behar tiela orai Jesusen etsaiek
Oro phakatu, heltu dela orena !

OTCHOAK

Areta, jauna. ez dutuzu orano
Khiristi odolez aski ontsa aserik ;
Zure lagunekin zure ehaiteko
Komersa zizien doidoia azkenik.

SOLEIMANEK

Gezurra dela hori gu ezki-rela
Otchoak erraiten den bezañ krudelak ;
Uskaldunek berek galthatzen ziela
Hel eta eho behar zela Frankoak.

SEMENEK

Hizan bezalako gezurti handia !
Ezagutzen ditiagu hire geiak ;
Bere gezurrak saltzen dik gezurtia
Eta azkenian zuzen dik egiak.

Gezurrez zidie bake eskentzera
Hi eta hire lagunak hunat heltu ;
Gaur ez aihaitera, bena bai hiltzera,
Uskal gehienak dutuk khumitatu !

GARZIAK

Zuek nahi zintuen gu hil ondotik
Eskuara maitea eta Eskualdun markak
Khendu legen bidez gure Eskual-herritik
Bainan ongi laguntzen gaitu Jainkoak !

ENEKOK

Hamar mila zaldunen laguntzareki
Gei zintuen Eskual-herria suntsitu,
Aphezak hil, eliza guziak hetsi
Edo haiez egin treate edo ostatu !

OTCHOAK

Bai eta beren aita eta amarenak
Haur Uskaldunak ezpalira bezala,
Beren aita amen kontre hen bihotzak
Gei zuntien moldatu, ezteia hala ?

ABU-TAHERREK

Ziek eta zien Kristo delakoa
Belhagile izan behar duziela ;
Ezi istoria bat molde hortakoa
Ezinago ontsa phentsaturik dela.

OTCHOAK

Ez ez gutuk, gu ez Jesus gure Jauna
Bata ez bestiak belhagiletarik ;
Jesus Jinko beita, egun Uskalduna
Begiratzen dik Morroen saretarik.

(Idokitzen du kapatik hen
letera eta erakusten dere berer erranez :)

Letera hau ezagutzen duzieia ?

(Emaiten dero Charlemañari.)

Horra, jaun Charlemaña borogantcha bat
Salhatzen diana zer zen hoi en geia,
Zien eta goure eretzian orobat.

SOLEIMANEK

(Bere lagunekin erhoturik
bezala bi unguru egin ondoan :)

Allah ! Allah ! hola behar guniala
Khiristiez orai hatzemanik izan !
Bena elas ! hori jin beharra zela !
Gu hirurak orai sarthu dela saltsan !

OTCHOAK

Charlemaña zihauri eizten dizugu
Sententziaren emaiteko zuzena ;
Hola egiliak merechi likezu
Suplizioetan hiltzerik luzena.

CHARLEMANAK

(Utzuliz Otchoari letera.)

Gu eta ziek ber gisan trataturik,
Morroek ziek eta gu eho nahi,
Ni gerla egitera egun hunat jinik,
Dugun eman hoi en zorthia gerlari.

Ni berbera hoiekin gerlan ariko,
Eta horik armez garhaitu ondoan,
Bertan Frantzialat arra-utzuliko
Eta ziekin bethi izanen bakian.

OTCHOAK

Jauna, gure ezpatak Morroen odolaz
Orai berian egarri lutuketzu ;
Bena zuk erran duzun bezala, gerlaz,
Gure ohoria chahaturen duzu.

Gerla hortan pharterik ez ukheitia
Zure hitz baten truku honhartzen dugu :
Hitz-emazu gure lurren ez hartzia
Eta zihaur gerlan utziko zutugu.

CHARLEMAÑAK

Ehiki, Otchoa, hitzemaiten dela
Guk ez zien herrietarik hartuko ;
Orai-danik biak aurhide girela ;
Eskiak eman horren borogatzeko.

(Eskiak tinktinka dutielarik,
Charlemañak dio aitzina :)

Jinkoa, saintiak, ainguriak berme,
Frankoek Morroak gerlan garhaituko ;
Eta Uskaldun herri, Uskaldun seme
Bakhotch bat ez gaizki guk erabiliko !

(Berhezten dira eta Ainguria

bat batetan agertzen da eta khantatzen
du khiristier buruz :)

AINGURIAK

Jinko oro photeretsiak
Igorten nai zien gana ;
Lurreko Erregen Nausiak
Honhartzen du zien zina.

Jinkoak ezagutzen dutu
Morroen gaistokeriak ;
Hen goitzeko orena da heltu
Irets betza iferniak !

Jinkoak ezagutzen dutu
Uskaldunen dohañ honak ;
Bethidanik dutu laguntu,
Zeren diren hañ chuchenak.

Jinkoak ezagutzen dutu
Frankoen armen indarrak ;
Haiez nahi dutu garhaitu
Morroen armada azkarrak.

(Charlemañari :)

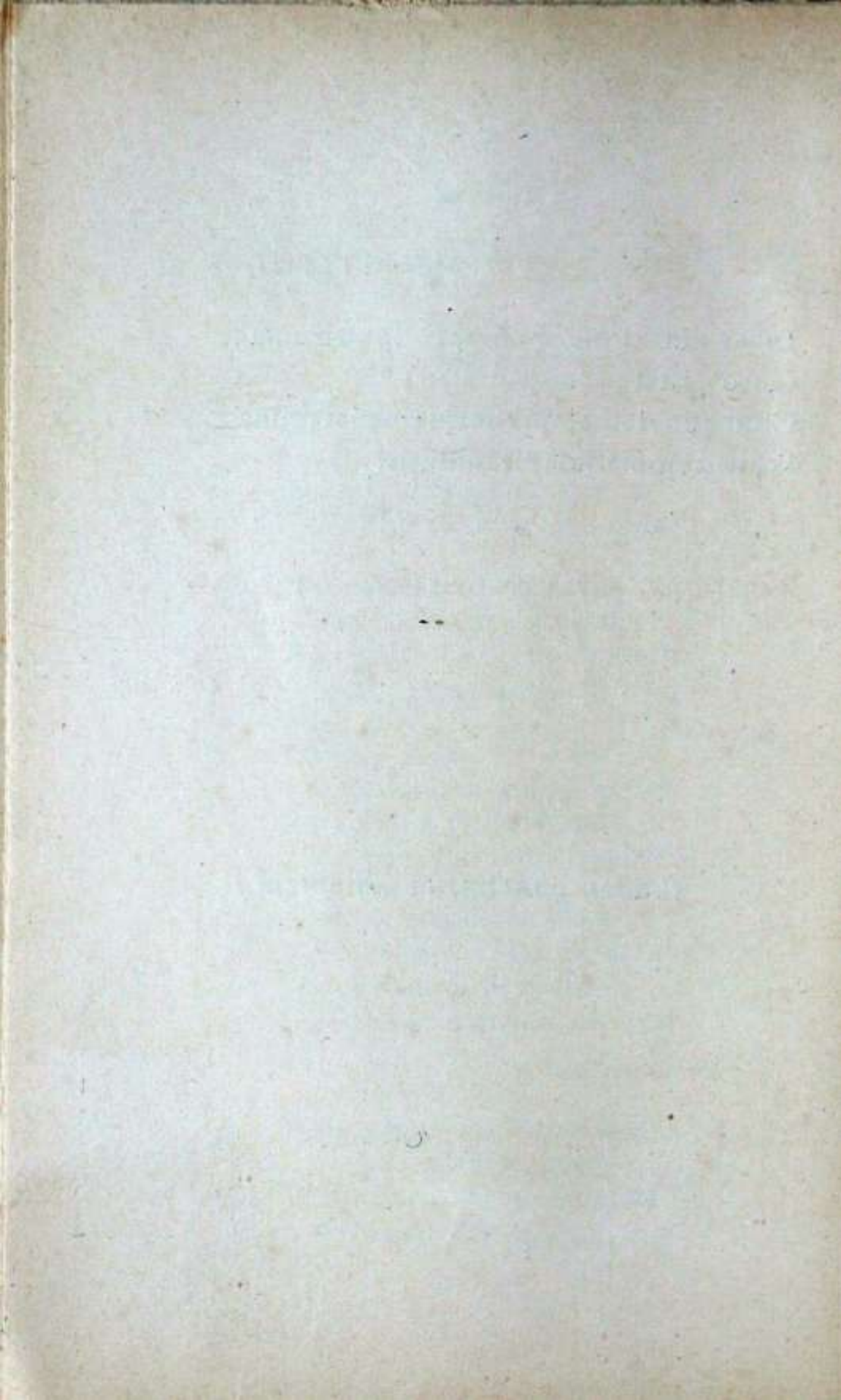
Bena ohart, adi, Charlemaña :
Jinko Jaunaren besoa
Pheza litek Frankoen gaña,
Trompa baheza Otchoa.

OTCHOAK

(Zeliari buruz :)

Esker deizut mezu horrez, Jinko Jauna ;
Gure egitaten jujia zira zu ;
Chuchen den ala okher eginen duguna
Ikhusiren eta jujaturen duzu !

(Lehen phartiaren urhentzia.)

BIGERREN PHARTIA

USKALDUN BESTAK

ALTABIZKARREN

ELIZA-BESTA ASTELEHENIAN

Otchoak jakiten du Charlemañak
hitza hautse diala

SCÈNA I

(Otchoa bere gehien lagunekin jarririk da treate zolan, sargiari buruz. Haren aitzinian, primaketan pharteliant direnak.)

OTCHOAK

(Chutitzen delarik, populiari :)

Herritar maitiak, beste urthez bezala,
Saldoan aurthen ere heltu zidie ;
Zien erregiak agur bat leiala,
Hastetik bihotzez emaiten deizie.

Uskaldunak, gure usantcha zaharrer
Bethi behar dugu osoki etheki;
Guri aitek bezala guk ondokoer
Heleraz ditzagun ahalaz fidelki.

Fedia, Uskal-herria, eta Uskara,
Horra gure aitek egin utzitiak;
Ekharri zutie besta hoietara
Uskaldun agertzeko nahikuntiak.

Jinkoarena beita igante eguna,
Egun hura oso atzo eman dogu;
Elizan laket da bethi Uskalduna,
Han Jinkoa bere althe ezarten beitu.

Egun eliza-besta astelehenian
Uskaldun deskantsier emaiten gira;
Doidoia pelota partida gunian
Zointan zoin laketago izan beikira.

Pelota delakotz gure jokietan
Maitena, ederrena eta zaharrena,
Pelotakari hobenen eskietan
Ezarten dugu saririk handiena.

Bi hobenen diren ehun urhe phezak
Beren artian phartituko dutie
Junes Chuberok eta Ganich Manechak ;
Bestek hamarna urhe pheza dukie.

Orai izanen dira beste jokiak,
Uskal herriko usantchen arabera,
Dantzak, zinkhak, koblakak eta khantiak,
Nahi direnak jin bite dantzatzera.

(Dantzariak hullantzen dira
eta emaiten dutie *Mut:hikoak* eta *Sata-
nen dantzak*, edo beste, gizonen beren
arteko, dantza zerbait, musika ari
delarik.)

Ber demboran, Otchoak bere lagu-
nekin hitzartzen du zoiñ zoiñi sariak
eman behar diren.)

OTCHOAK

Urhentzian :

Zalhenak eta khorpitzez lerdenenak
Barkoch, Ligi eta Maule izan dira,
Dantzarien artian ziren gaztenak ;
Haietako badut ehuna libera.

Oraï zinkhen oiñu erdiragarriak
Iharrausi betza gure beharriak ;
Heiagora, plañu, mehatchu et'erri,
Zinkha bakhotch bat da hoik oro uduri.

(Sei zinkha egile hullantzen
dira eta zinkhak egiten dutien dembo-
ran, Otchoak hitzartzen du bere lagu-
neki haien saristatziaz.)

OTCHOAK

(Ichiltu direnian, phausu tchipi
baten ondolik :)

Gerlarik bagunu deihadar hobenak
Baguntuke zinkha egile hoietan ;
Bardin ontsa ziren lehen eta azkenak,
Sei urhe pheza phartitzen tut seietan.

Heltu da kobla eta khantien aldia ;
Dugun ikhus zombat eder den Uskara,
Bost mila urthe huntan aitek mintzattia,
Chahu eta oso helturik gutara.

Aitek Fediaz beste egin utzitetan
Gure mintzajia da baliosena ;
Uskara gozo da ezpañ ororetan,
Musika bat aldiz koblaturik dena.

(Koblakari bat hullantzen da,
eta irakurten du, goratik, ahal bezañ
klarki, gur bat Otchoari egin ondoan.)

1^{en} Koblakariak

(1) PELLO INKHAZKINA

Jente beharrak ziren
Pello inkhazkina
Eta haren emazte
Josefa Martina.
Beren etchola zien
Phezoez egina,
Eta janhari hotza
phastetch'ta tchardina.

Neguko arrats batez
senhar emaztiak,
Greutu beitzutian
tchardina jatiak :
« Gu bethi miserian,
asian bestiak,
Okher dira ziroien
holako legiak. »

(1) Heben emaiten dutugun kob'etarik zombait la-
phurtarretik ziberotiarrala utzulirik oira. Liburiaren
urhentziaren ezarten dutugu, agertu diren bezala,
laphurtarrez, hen egilen sinadurekin.

Sorgin bat sartzen zaie
leihotik barnera :
« Heltu niz hirur gaizen
zier emaitera.
Galtha tzatzie hirur,
berhez, bat bedera,
Nahi den bezañ handi,
deus etzait sobera.

Pello oihuz hasten da
suthondo zokhotik :
« Ah ! nik tripot bat banu
jan niro gogotik ! »
Tripot bat erorten da,
pamp ! chiminiatik.
Jan hon bat egin dezan
Pellok oraikotik.

Martinak senharrari :
« Zeri buruz giren !
Ehakiana zerbait
hoberik galthatzen ?
Balinba tripot hori,
hañ luze, hañ gizen,
Sudurretik baleikek
arrunt chilinchautzen ! »

Martinak galtho hori
dia bai aiphatu,
Pellori sudurrian
tripota da lothu,

Debruz eta karakhoz,
nabi luke khentu;
Sudurrarekin baizik
deslothuko eztu.

Igante eguna zen
biharamenian,
Oro erriz zereitzon
haren ikhustian :
« Pello zer mila debruk
jo hai sudurrian ? »
Pellok : « Utz nezazie,
othoi, ni bakian. »

Haur guziak ondotik,
chakhurak champhaka ;
Haren sudur handiaz
orok zer kalaka !
Etcherat gorde nahiz
badoa lasterka ;
Han ere emaztia
hari so trufaka !

Azkenian Pellori
jin da gogoala
Hirurgarren galthorik
egin eztiela.
« Sudur soberakin hoi,
dio, gal dadila ! »
Tripota sudurretik
jauzten da berhala.

Huna alegia hortan
den erakaspena :
Hanitchen gutizien
funts-gabetarzuna.
Ezpada ere handi
gure hontartzuna,
Berere dugun goza
den bezala dena.

ZALDUBYK eginik.

(Irakurzaliak gur egiten du
Otchoari, eta emaiten deio irakurtu dian
izkiribia. Populiak esku zaparta.

Beste koblakari bat hullantzen da,
eta irakurten du, Otchoari gur bat egin
ondoan.)

2^{en} Koblakariak

KHUIA ETA ZIA

Haitz baten itzalian,
ontsa jan edanik,
Perttoli jakitanta
zagoen etzanik :
« Haitzian zia eta
khuia non emanik ! »
Etzeion ontsa hori
Jinkoaren ganik.

« Ni izan banintz Jinko, »
zion bere beithan,
« Khuia emanen nian
haitz adar hoietan;
Zi tchipi hori aldiz
gisago zatian
Khuiaren orde hortche
lurrian herrestan. »

Perttoli jakintsuna
hitz hortan lothu zen.
Huna non zi bat zeion
sudurrila erorten.
« Atch ! dio zerk nai hola
iratzar-erazten ?
Khuia balitz erori
aisa nintzan hiltzen ! »

Jinkoak egin gaizak
chuchen dira denak,
Handienak bezala
orobat mendrenak.
Mundu huntan Jinkorik
nahi eztiinak,
Guzien okhertzeko
dira hoberenak.

ZALDUBYK eginik.

(Populiak esku zaparta ;
irakurzaliak gur bat eta izkiribiaren
emaitia Otchoari.

Beste koblakari bat hullantzen da,
gur bat egiten du Otchoari eta irakurten.)

3^{en} Koblakariak

AITAÑI ETA ARRA-HAURRA

Behin, aitañi chahar bat,
bere etch'aitzinian,
Ikhusi nian jarririk,
haur bat bere khantian ;
Alhorretan etchenkoak
ari ziren lanian.
Aitañi et'arrahaurra
berberak ziren etchian.

Ezta mendi kukuletan
elhurra churiago,
Aitañik bere burian
bilhoa zian beno.
Bena bozki eta chuchen
mintzo beitzen orano,
Choratzen zen arrahaurra
hari beha eta so.

Aitañik erraiten zeion :
« Zuk, ene haur maitia,
Jadanik ikhasi duzu
Jinkoaren legia :
Nahi deizut erakutsi,
lurreko bizitzia
Zer gisaz ukhenen duzun
egun honez bethia.

Goiz, arrats. bethi debotki,
othoi zazu Jinkoa ;
Eta etchek ait'amentzat
aphaltarzun osoa.
Haiek beitie zuzena
zuri manhatzekoa,
Her obedituz dukezu
bizitze bakezkoa.

Arth'izarra agertzian,
jeiki zite ohetik,
Zeren ezpeitu egunak
oren ederragorik ;
Bas'ollarak ordian du
khantatzen oihanetik,
Bai'ta buria tchoriak
altchatzen hegal-petik.

Ihize hen ernatzian
eman zite lanari,
Lana beita ehiago
goizik hasten denari.

Boztariatuko zira
ekhi-agertziari,
Sorho-lilien urrinen
zu-ganat heltziari.

Mahañian lagunekin
jaten has bezañ sarri
Izan zite alagera
bai eta maithagarri.
Trist'edo lotsor denari
egineraz zaz'erri
Honki egitek'ez izan
behinere-buhurri.

Uskarasko mintzatzia
etchek'azu mihian ;
Ezpeita ederragorik
agertu zelupian.
Nola arrano zaharra
tchitch'ezdeusen artian,
Hala da gure mintzoa
best'ororen erdian.

Eskual anderetan dira
baliosenak bethi :
Erlia bezañ langile
ardia bezañ ezti ;
Igaraiten zirenian
hogeï urthetan goiti
So egiozu hullantik
Halake den bati.

Azken urthia ezpadu
aurthen ene biziak,
Nik erakutsiko deitzut
Uskal dantza-jauziak.
Ezi zahar baniz ere
ez ditit ahatziak.
Ikhasi behar dutuan,
ahal badut, guziak.

Aitañi hasi zén khantuz
« Mutchikoen » airian,
Phiko guziak izartuz
bi zankhoez lurrian.
Haurra ari zen ontik
jauzkan, erriz, utsian...
Holako aitañi bat da
maithagarri etchian!

PIERRE DIBARRARTEK eginik.

(Populiak esku zaparta; irakurzaliak gur bat eta izkiribiaren emaitia Otchoari. Beste koblakari bat hullantzen da gur bat egiten du Otchoari eta irakurten.

ESKUAL HERRIA

Mundian bada lekhia
Eskual-herria deithia,
Itsas bazter, mendi aldian, chokho batian [jarria ;
Han sorthurik, han nahi nuke higatu ene [bizia.

Itchuratik Uskalduna
Gizon ginharri, lerdena ;
Honez hon emanen du ahoan ezartera [doana,
Hala hala azkarki lothuz... zalhe makhi- [laren gana.

Eskual-herriko etchiak
Aitak nasaiki eginak,
Bizkarra gora, sabel zabal, gibelerat he- [datiak ;
Arkiña hongarri gizenez igerika korraliak.

Besteñiz haurrak non koka ?
Ezi bada dozenaka :
Bihi ederrik jiten zaio alhorretarik orgaka,
Barrukian behi, aretche, zamari bohor, [saldoka.

Eskual-herriko etchian
Bizia doa bakian ;
Jinkoari othoitz eginez goizez eta arratsian,
Aita eta amak zahartuz haur gisakoen
[artian.

Meza bezperen ondotik
Pelotari loth gogotik ;
Ikhusgarriki joiten die besogañ ala phun-
[petik,
Herri guzia, han, so dago choraturik
[bazterretik.

Eskual-herrian mendiak
Aberats eta handiak ;
Han gozoki gizentzen dira ahari eta ardiak,
Ipharrari buruz alhatzen saldoan bohor,
[idiak.

Eskualdun irrintzina
Deiadar luze, samina,
Aradaz arada, badoa zelhai mendietan
[barna,
Entzun ordutik, etsaiak ikharazten tian
[arana.

Eskuara zer mintzajia !
Nahasdurarik gabia.
Diroie galtzera doala... amets erhc, haur
[elhia !
Amak erakutsiaz bethi orhituko da semia !

Eskual herri sakratia
Gure aitez maithatia,
Ene bihotza hiria duk, hiria ene bizia ;
Mundu guzian, hi hiz hihau *Lurreko Pha-*
[*radusia!*

OCHKACHEK eginik.

(Populiak esku zaparta. Irakur-
zaliak gur bat egiten du Otchoari eta
emaiten dero izkiribia.

Koblakari khantari bat hullantzen da
gur bat egiten du eta khantatzen « *Iruten
ari nuzu* » khantiaren ahairian ihikista-
tuz senhar-emazten botzak :)

SENHAR-EMAZTIAK

Ene aizotegian bi senhar emazte
Bakian bizi dira aharratu arte.
Damurik algarrekin (*bis*) dira aharratzen ;
Haien chuchen zaliak lan tcharra du har-
[tzen.

Lehenik intziriak, gero phusakoka ;
Gero berriz kitzika, azkenekoz joka ;
Horra zer bizi molde (*bis*) dien eramaiten,
Arauz gustu bentie hortan edireiten.

Gizonari hon tzaio tzorta bat gorritik,
Emaztiari aldiz iñhar bat hoillitik,
Emaztia ichilka (*bis*) senharra ageriki
Bakhotcha bere alde dabilta abilki.

Ostatutik etchera, harro eta eder
Senharra ez dadila sukhaltilat ager,
Kasu egin behar du (*bis*) ber'emaztiari,
Hoilli iñharrak eman imur gaistoari.

« Gizon etche galgarri, ardo edalia
Ahalke behar huke hola bizitzia!
Hizan bezalakoa (*bis*) ordia goizetik
Joan hakit berhala, begien bistatik. »

— « En'emazte gaichoa ez gitin aharra
Hi bezalako baten badiñat beharra
Andere baliosa (*bis*) ezta, ichila,
Holako bakhotch batek balio tin mila! » —

— « Gizon auher, tzar, gormant, zikhin,
[itchusia,
Aspaldian nuk hitaz asetzen hasia,
Bethi gerla gorria (*bis*) sekulan bakerik!
Ifernu zolan baduk hi beno hoberik! » —

— « Othoi, ago ichilik, ene emaztia!
Hire hobetan laster emadan bakia!
Nahi duna enekin (*bis*) gerla irabazi?
Lehen ere badakin nola haidan hezi! » —

Emaztiak ordian hartzen du erhatza
Ete chiminiatik gizonak laratza
Batak eman ahala (*bis*) bestiak : ai! ai! ai!
Zoiñen eder bilhaiskan holako bi etsai!

Thipiña, bertz, gathulu, oro nahasteka
Lurrian urthukirik dabilta jauzika,
Joan niz jaun andere (*bis*) haien baketzera
Zehaturik hor naie igorrik etchera.

ZALDUBYK eginik.

(Khantariak emaiten du koblen
izkiribia Otchoari, gur bat egiten deio-
larik. Populiak esku zaparta.

Beste bi khantari, bafa chamarrareki,
bestia jaun gisa beztiturik, Otchoari
lehenik gero batak bestiari, gur eginik,
aldika alkharrri buruz khantatzen dutie
koblak.)

HIRITARRA ETA LABORARIA

AHAIRIA : Maitia non zirade

Hiritarrak

Gaicho laboraria
Hik duk zorthe tristia
Hire bizi guzia
Phenaz duk bethia (*bis*).

Laborariak

Jaun hiritarra zuri
Hola zaiz'uduri
Esker dit Jinkoari
Zeren naian ezari
Sortzez laborari (*bis*).

Hiritarrak

Hire egunak oso
Lan arruntenentako
Behar tuk eman oro
Hotz den ala bero (*bis*).

Laborariak

Ezpaneze'egin lanik
Zer lizate honik ?
Etziniro ogirik
Ukhen ahal kitorik
Ez et'erosirik (*bis*).

Hiritarrak

Hire arropa tcharrak,
Zagoll'eta chamarrak
Horik dutuk philtzarrak
Suiala beharrak (*bis*).

Laborariak

Ene arropen gatik
Eztit ahalkerik ;
En'ardien ilhetik
Et'alhorreko litik
Etchen tit eginik (*bis*).

Hiritarrak

Hir'eskola eskazak
Eta molde gabiak
Bethi hurruntzen deitzak.
Ohore guziak (*bis*).

Laborariak

Enuzu ez ohore
Ez eskola gose;
Zeren gaiza hoik gabe
Ihur izan beiteite
Zuhur eta erne (*bis*).

ANTONI SAKOLAHUTSEK eginik.

(Bi khantariak gur bat Otchoari
eta gero alkharrri egin eta badoatza,
laborariak Otchoari izkiribia eman on-
doan. Populiak esku zaparta.

Beste khantari bat hullantzen da,
Otchoari buruz gur egiten du eta gero
khantatzen ozenki :)

LIBERTATIA

Guernikako arbola *ahairian*

Uskaldun seme batek othe dia deusik
Libertatia bezañ gaiza aberatsik ?
Ez, ezta harentzat deus hañ baliosik ;
Libro izatiaz baizik ezpeitu ametsik,
Hura gabe eluke bizitze irusik (*bis*).

Munduko jauregirik den ederrenian,
Ohore, jan-edan hon guzien artian.
Uskalduna ez dauke, han, besteren pian;
Nahiago da izan, librotarzunian.
Mendian berak egin etchola batian (*bis*).

(Otchoak esku zaparta bere lagunekin.)

Uskaldunak bakia du bethi galthatzen,
Zeren libertatia gerlak dian khentzen;
Besteñiz deusek eztu nihun ikharazten;
Leho baten pare da etsaien buhurtzen,
Azkarrenari ere etzaio zeditzen (*bis*).

(Berriz Otchoak eta lagunek esku zaparta.)

Hullan mila urthe du hanitch Erromano
Geriakaz heltu ziren Uskal-herrilano,
Holako armadarik aitek egundano
Ez ikhusirik ere, ziroien orano:
« Nahiago gira hil, gu zeditu beno! »

(Otchoarekin orok esku aparta.)

Libertate maitia, hire izenian,
Gutuk oro bilduko, makhilak eskian,
Oihu hau dugularik guziek ahoan:
Bethi gauden Uskaldun bizian, hilian,
Biba bethi Uskara gure sor-lekhian! » (*bis*)

(Otchoa tchutitzen esku zapartaz eta arra hartzen du berset hori, tchutik khantatzen dialarik bere lagunekin eta populiareki.)

Gure Jinko Jaunari heben dut galthatzen,
Zelutik lagun nezan Uskaldun egoiten.
Ziek ere, gaztiak, zutiet othoitzen,
Lagun gitzatzien Uskararen zañtzen ;
Orok ikhas-azie Uskaraz mintzatzten ! (*bis*)

(Populiak Otchoarekin esku
zaparta. Khantaria Otchoak besarkatzen
du, haren ganik izkiribiaren hartziareki.

Gero khantariak oro juntatzen dira,
gur bat orok Otchoari egiten die eta
khantatzen azken khantia :

Bizi bedi bethi Uskara !

Lehenik ororek batetan *arrapika*,
gero botz batek bersetak.

OROREK

Uskaldunak ! Uskarari
Izan bethi fidel oro !
Bai Uskara bizi bedi,
Bethi eder, bethi libro !
Orok ikhasazie
Uskaraz mintzatzten,
Ohoiak deizie
Mentekin manhatzen !

BATEK

Ait' et' amek maithatu legiak
Izan bite bethi gur'argiak.
Her jarraikiz gira moldatuko
Uskaldun hon eta katoliko !

OROREK

Uskaldunak! Aita-amari
Izan bethi fidel oro!
Hen legiak zoin hobeki
Ditzagun begira oso!
Orok ikhasazie
Uskaraz mintzatzen,
Orok ikhasazie
Lege hen maithatzen!

BATEK

Ait' et' amek maithatu Jinkoa
Berbera da bethierekoa.
Ditzogula erran othoitziak,
Amen ganik, Uskaraz, hartiak!

OROREK

Uskaldunak! Jinkoari
Izan bethi fidel oro!
Jinkoaren eskiari
Bermatzen den'ezta erho!
Orok ikhasazie
Uskaraz mintzatzen,
Orok ikhasazie
Uskaraz othoitzen!

BATEK

Ait' et' Amek maithatu Fedia
Jinkoaz hañ outsa bermatia,
Barnez, kanpoz, atzo bezañ bihar,
Hil artino dugun etchek azkar!

OROREK

Uskaldunak ! Fediari
Izan bethi fidel oro !
Hari esker chuchenari
Bethi gira jarraikiko.
Orok ikhasazie
Uskaraz mintzatzen,
Orok ikhasazie
Fededun izaten !

BATEK

Ait' et' Amek maithatu odola
Eztu ihurk izitu sekula !
Izan bedi, lehen bezañ gero,
Bethi chahu, azkar eta bero !

OROREK

Uskaldunak ! odolari
Izan bethi fidel oro !
Sor-lekhian, ezta guri
Izatie besten peko !
Orok ikhasazie
Uskaraz mintzatzen,
Orok ikhasazie
Gaistoer buhurtzen !

BATEK

Ait' et' Amek maithatu herria
Hobe dugu eziez urhia.
Ez ahatz han hil diren zuhurak,
Han, guk ere, higa gur'ezurak !

OROREK

Uskaldunak ! herriari
Izan bethi fidel oro !
Sor-lekhia zeliari
Dugu, holaz, trukatuko !
Orok ikhasazie
Uskaraz mintzatzen,
Orok ikhasazie
Herrian egoiten !

BATEK

Ait' et' Amek maithatu Uskara
Noku gabe heltu da gutara.
Haren bethi mintzatzek'aitzina,
Dugun orok egin orai zina !

OROREK

(Otehoak tchutiturik khanta-
tzen du bere lagunekin eta populiarekin
ororek esku eskuña alchatuz :)

Uskaldunak ! Uskarari
Etchekiko gira oro !
Bai Uskara bizi be si
Bethi eder, bethi libro !
Orok jakinen dugu
Uskaraz m. n. zatzen,
Ohorak te. te. ku
Mentek n manhat. en !

OTCHOAK

Kobla eta khantu hoien entzutian
Berotzen zeizkun bihotza et'odola ;
Holako bertsetek, Uskaldun jentian,
Bozten die hona, phizten ezachola.

Hañ ontsa mintzitzen direnen, eskerrak
Gisago dirade, urhe phezak beno.
Entzunen tuguno holako elhe ederrak,
Ezdoa galtzerat Uskara orano.

Koblakari eta khantari guzien
Badugu makhila urhezko bedera ;
Eta haborokin, hirur hoberenen,
Berek phartitzeko sei mila libera.

Primaketan pharte hartu duzienak,
Garhait-sarien hartzera jin ziteie.
Lehenik, idor beitutzie zuntzurak
Zalgizeko ardoz bustiko tutzie.

(Otchoaren mithilek emaiten
die ardo tzorta hon bat, pharteliant
orori, godalet bederatan. Batere edan
gabe pharteliantak oro herrokatzen dira
Otchoaren aitzinian, eta ororek batetan,

godaletak altchatuz, erregiari buruz
oihu egiten die eta zinkha, gisa huntan :

*Uskaldunen errege hon, Jaun Otchoaren
osagarriari to-o-o-o-pa ! Iao ao-o o-o-o-hi-
hi-hi-hi !*

(Tchorta bat edan, eta berriz, goda-
letak altchaturik, Otchoari buruz oihu
egiten die eta zinkha, gisa huntara :

*Berriz ere merechi be'tu to-o-o-pa !
Iao-ao-o-o-o-o-hi-hi-hi-hi !*

Edan urhentu gabe, godaletak al-
tchatuz beste gehiener buruz, azken
aldikoz oihu eta zinkha egiten die :

*Gurc Uskaldun gehien ororen osagar-
riari to-o-o-pa ! Iao-ao-o-o-o-o-hi-hi-hi-hi !*

Edaten ari direlarik, lasterka, eska-
lerrak gora, heltzen da Petrisantz, eta
joaiten, erho bat bezala, hatsalboturik,
Otchoaren gana.)

SCÈNA II

Berrak, Petrisantz.

PETRISANTZEK

Jaun Otchoa, udan, egun hon zombaitez,
Bertan beltzten dizu zelia arogaitzak ;
Ene ganik berri guisto bat jakitez
Goibeltu lehar dizu zure bihotzak !

Frankoak, Zaragozatic ohilturik,
Iruñe hirian gerlaz sarthu tutzu ;
Hiri hori erre diela jakinik,
Zuri erraitera lehian jin nuzu.

(Edalek godaletak mahañian
ezarten dutie eta beha egoiten dira har-
riturik.)

OTCHOAK

Zer diok ? Zer diok ? Eztuk ez egia,
Behar ere orai erraiten diana !
Heben erori bazeikun uhulgia,
Etzukian latzago haren arana !

Ez, eztuk, ezteitek holakorik izan !
Ez, eztiak Iruñe Frankoek erre ;
Morroek haien armada Zaragozan
Egun hoietan goithu badie ere.

-- PETRISANTZEK

Nahi nuke hori egia ezpalitz !
Nahi nuke, ni trompatu banundie !
Lekhu segurretik jakin dit hitzez hitz :
Bai, Iruñe Frankoek erre dizie !

OTCHOAK

(Baratch-baratcha.)

Amets bat deia ? Buria galtzen duta ?
Ez, ez ; ... bai, bai ; ... Argi nezazu Jinkoa !
Egunko eguna zen Uskaldunen besta !
Bihar...

(Phausu bat, eskia belarrian
dialarik, gero bizi bizia, goratik :)

... gerlako othe date biharkoa ?

Errak, Petrisantz, jakin duka Frankoek
Norat hartu dien, Iruñetik landan ?
Ordu bada, behar degu Uskaldunek,
Damu handi hori phaka-erazi gerlan.

PETRISANTZEK

Jauna, Franko soldadoetan pharte bat
Utzultzen tuzu gure herriak gainti ;
Hanitch badutuzu, bena eztakit zombat
Gure bortietan direnak ingoiti.

OTCHOAK

Zer ! Eitziko tugia igaraitera,
Holako afruntia chahatu gabe ?
Ez, ez ; goatzan, her gerla emaitera,
Gerlan orok hil behar bagunu ere !

SCÈNA III

Berrak, Otchoaren mithil bat, Ganelon.

MITHILAK

(Banderarekin gur egiten deio
Otchoari. Ganelon horra da haren
ondotik.)

Jaun Otchoa, Ganelon deitzen delako
Franko bat, heltu duzu lehiatuki,
Berri eli-baten zūri emaiteko.
Jinkoa zurekin izan bedi bethi :

(Banderarekin gur hat egin
eta mithila badoa berbera.)

GANELONEK

Ni nizala Bordeleko jaun kontia,
Ganelon, Frankoen gehienetarik,
Charlemañen arrebari ezkontia,
Frankoen gehien handienetarik.

Igorten nila zien gana Jinkoak,
Zien desohoria chahatu nahiz ;
Iruñe errazi diala Charlemañak,
Ni, horren erraitera zier, jin beniz.

OTCHOAK

(Ganeloni kasu egin gabe,
populiari burüz :)

Eztugu dudarik arren ukhen behar !
Uskaldun bandera urthukirik dugu !
Orok arreraiki behar dugu bihar !
Gure ohoiak gerla galthatzen du !

GANELONEK

Frankoen pharte bat, Charlemañareki,
Igaranik dela zien bortietan ;
Arrolan, hogeï bat mila gizoneki,
Bihar igaranen dela Ibañetan.

OTCHOAK

(Ganeloni haren gutiesteko
mintzo bateki :)

Bena hik, Ganelon, erraguk, zertako
Hire erregia hola traditzen duk ?
Hik erran deizkunak gure honetako,
Bena, hire, desohoragarri dutuk.

GANELONEK

Ene bizitzia errisku handitan
Izan dela Arrolanen obretarik ;
Arrolanen hiltzez bihar Ibañetan,
Izanen nizala, ni mendekaturik !

OTCHOAK

Batak bestiari hiltze tcherkhatziak
Etzutie handitzen Arrolan ez hi ;
(Hullantzen delarik, Ganeloni
begiala soginez :)

Eta, aldiz, bere lagunen traditziak
Gaztigu garratzak merechi tik bethi.

(Khentzen deitzo eta hurrun
urthukitzen, lehenik ezpata, eta gero,
koha eta kapa chingola duna ; erraiten
deiolarik botz khechu bateki :)

Hartakotz, ezpatareki deitzat khentzen
Koha eta kapa, aitzindari markak ;
Uskaldunekin eztutuk ontsa heltzen
Kaïn eta Judas uduri gizonak !

Esku eta zankhoak estekaturik,
Eitziko haigu, hor, hire zorthiari.
Behar huke izan lahardekaturik,
Hañ duk hire krima, tzar et'izigarri !

(Bi gizonak estekatzen deitze
Ganeloni zankhoak eta, bizkar zolan,
eskiak.)

OTCHOAK

(Ezpata idokirik, zinez popu-
liari buruz :)

Uskaldunak! guk armak har ditzagula,
Frankoak gure lurretan sarthu zaizku!
Hogei mila dira, bagira bi mila;
Beldur izan, partida bardin dugu!

(Oro badoatza treatetik Ot-
choaren ondoan. Berbera baratzen da
Ganelon etzanik.)

SCÈNA IV

Ganelon berbera.

GANELONEK

(Harriturik bezala:)

Zer entzuz dut? Zer ikhusten dut? Zertan
[niz?

Kain eta Judas uduri nizala?

Arrolanen salhatzera, ni, jin beniz,

Kain, Judas; Ganelon hurak bezala!

Kaïnek eho Abel bere anaia,
Nik ere anaie Frankoak hilerazten!
Judasek saldu Jesus bere nausia,
Nik ene errege Charlemaña traditzen!

Maradikatu dela eguna zointan
Ganelon lur huntara beita agertu!
Lurra zabal adi, hire erraïetan,
Behar dela, ni, gorde eta thapatu!

(Oihüz, heiagoraz hasten da,
errabiatu bat bezala itzulikatzen delarik,
bere buria lachatu nahiz. Phausu baten
ondotik erraiten du :)

Salhatu dudala, eta, salhatzian,
Hañbeste tzarkeria eniala ikhusten;
Bena, ondotik, zer harrak bihotzian!
Bena, orai, ontsa ageri zer krima den!

Zer? Ni bekhaitz eta salhater delakotz,
Bihar hilen dela hogei mila gizon!
Frantzia guzia dolian hortakotz!...
Odol, nigar hoik, hire obratik Ganelon!

(Berriz orroa, plañu, itzulika.)

Ganelon ! Ganelon ! menteren mentetan,
Ganelon izena oroz hugunturik,
Kaïn eta Judas izenen khantian,
Orotzaz datila maradikaturik !

Ez, ez, Jinko Jauna, othoi hel zakitzat !
Nahi niz, ni joan Arrolanen gana !
Ez enegatik, bena Arrolanentzat,
Othoi, ene estekak zuk etheñaz, Jauna !

(Phausu bat, gero itzulika, orroaz.)

Elas ! elas ! Kaïnek eta Judasek
Etziela ukhen zure pharkamenturik !
Besterik merechi dia Ganelonek ?...
Bizi danik nizala ni damnaturik !...

(Berriz oihu eta itzulika ; nahi
litake jeiki, bena ezin ; ordian, orroaz
erraiten du bere indar oroz :)

Berere, Jinko Jauna, zure orzantzak
Dian arana emozu oihu huni :

“(Heben ahal dian bezañ ozenki
Ibañetari buruz :)”

Arrolan ! Arrolan ! othoi, entzun nezak :
Ehadila igaran Ibañetan gainti !

SCÈNA V

Ganelon, Ainguria.

(Ainguria sartzen da, Ganelonen azken hitzetan.)

AINGURIAK

(Khantatzez :)

Jinko Jaunak ezтик entzuten
Ganeloñ dohakabia,
Bihotz gaistotik altchatzen den
Bortchatuzko othoitzia.

Hire krima izigarriaz
Ehiz aski dolaturik;
Hik bihotza bekhaisteriaz
Sobera duk eiharturik!

Ez deitzak Jinkoak ethenen
Hir'esku hoiñen estekak,
Zeren hik egin bekhatien
Tinkago diren khatiak.

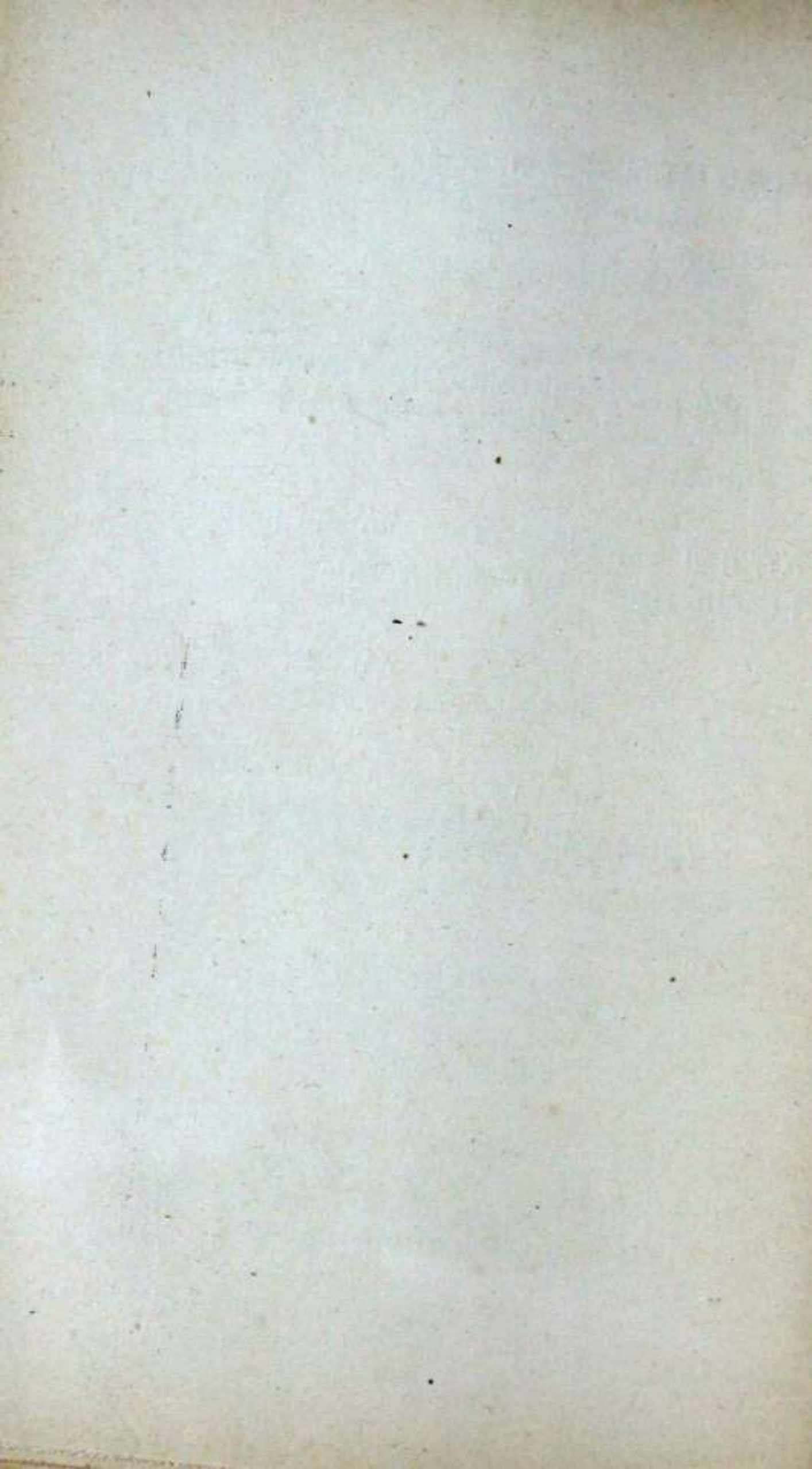
Bestalde, Frankoen zorthia
Jinkoaren eskian duk;
Hautse beiti eman elhia,
Gaztigiен hullan dutuk.

Hik hire krima itchusia
Ezeza ahal dezaian,
Eramak bizitze guzia
Othoitz'eta nigarretan.

(Ainguria badao. Ganelonek
oihu berriz egiten du, itzulika eta orroa
zombaiten ondotik, erho batek bezala
diolarik :)

Arrolan ! Arrolan ! othoi, entzun nezak,
Ehadila igaran Ibañetan gainti !

(Bigerren phartiaren urhentzia.)

HIRURGERREN PHARTIA

USKALDUNEN BITORIA

IBAÑETAKO GARATIAN

SCENA I

*Aillande, Pette, Pellela, Erramun,
soldadoak, Ganich.*

AILLANDEK

Frankoak eztira orano ageri,
Auher egonez hen egurukitzia
Luze dela etzaizieia uduri?
Deskantsa gitian nahi duzieia?

Lau bagira heben, lauak aizinantak,
Muss partida baten, chuchen, behar dena;
Zer hel ere, bethi sakolan tut kartak;
Lurra dukegu jargia eta mahaña.

(Idokitzen tu kartak sakolatik.)

Erramun eta ni; Pette eta Pellela;
Jokuko sariak... gero phakatzeko,
Soldadoak usu hutsik du sakola;
Sariak Frankoer dutugu hartuko.

ERRAMUNEK

Kartetan nik eztut sinheste handirik;
Hatik, zombait aldiz, ari niz *artthoan*,
Florian ere bai; hez beste jokurik
Eztut egundano ikhasi kartetan.

AILLANDEK

Uskaldun hon batek behar likek bethi
Jakin *mussa*, karten joku ederrena;
Diok eztakiala; halere jar hadi;
Eginen diagu, biek ahal dena.

(Jarten dira lauak, harri tchintchola zombait bildu ondoan tantoentako. Aillandek kartak emaiten dutu. Ber demboran heltzen da Ganich Garaztar laborari bat, saiasik, biesak eta chamarra bizkarrian, makhila eskian. Hullantziareki eskeler zolala, oihuz edo khantuz, emaiten dutu bi berset, soldadoak kartakan ari direlarik.)

GANICHEK

— Oihu bat aditua izan da (1)
Eskualdunen mendien artetik.
Eta, Etcheko-jaunak, bere athearen aitzi-
[nean chutik,
Ideki du beharr'a, eta erran du : « Nor da
[hor ? Zer nahi dautet ? »
Eta chakurra, bere nausiaren oinetan lo
[zagoena,
Altchatu da eta karrasiz, Altabizkarren
[inguruak bethe ditu. —

— Ibañetaren lepoan harabotz bat ager-
[tzen da,
Urbiltzen da, arrokak ezker eta eskuin
[jotzen duelarik ;
Horri da urruntik heldu den armada baten
[burruma ;
Mendien kapetetarik guriak errepueta
[eman diote,
Bere tuten seinua adiarazi dute,
Eta Etcheko jaunak, bere dardak zorrozten
[tu ! —

(Azken hitz hoieki, heltzen da
treatiala, eta joaiten da kartakarietara.)

(1) *Altabizkarreko* khantu zaharretik dira bi berset horik.

GANICHEK

Agur potikoak ! Zer ari zizte hor ?
Zer, etsaia hurbil delarik kartetan ?
Hortik ageri da zombat zizten lotsor...
Ordu dut, jar nadin, zier so, phausian.

(Jarten da, tinkatu ondoan eskiak lauer.)

AILLANDEK

Ganichi.

To, hi hiza, Ganich ? Ontsa doi heltzen hiz ;
Eni buruz, hōrfche, berhala jar hadi,
Erramunen gatik, lagun gabe beniz.
Erramun bera aldiz goaitan jar bedi.

(Erramun badoa goaitatzera.
Ganich jarten da haren ordari.)

GANICHEK

(Biesatik chahakoa khentzen dialarik.)

Edan behar diat tzorta bat lehenik,
Ebili ondoan hon duk chahakoa,
Eta, egun, bide badiat eginik,

(Edan aphur bat eta igaran
erazten du chahakoa lauer.)

Zier ere eitzi dut doi tchestatzekoa.

(Bestek ere edaten die; Aillandek lehenik edanik, karta unguru bat emaiten du. Bakhotchak bere kartak hartu eta sogin ondoan.)

Pettek : Muss.

Ganichek : Muss.

Pellelak : Muss.

Aillandek : Ezta mussik.

Pettek : Paso handia.

Ganichek : Paso.

Pellelak : Paso.

Aillandek : Bost tantoz imbido.

Pellellak : Sei gehiago.

Aillandek : Hor dago!

Pottekek *Pellelari* : Zer tuk? Zer tuk?

Pellelak

(Buria hazkatuz) :

Errege, chango.

Pettek *Pellelari* : Asto ziria! Ehintzana ichil egoiten ahal? — *Aillanderi* : Thira tzatzie hemeka tanto.

Aillandek

(Thiratzen du tanto bat, eta,
bi hamarreko emaiten deitzo Ganichi
erranez :)

Totza : hik hamarrekoak, nik tantoak.

Aillandek : Mintza tchipiari.

Pettek : Paso.

Ganichek : Paso.

Pellelak : Hirur tantoz imbido.

Aillandek eta Ganichek : Thira bat.

Aillandek : Mintza paretara.

Pettek : Ezta.

Ganichek : Bada.

Pellelak : Bada.

Aillandek : Ezta.

Ganichek *Pellelari* : Hamar tantoz imbido.

Pellelak : Eniz hon, thira tanto bat.

Aillandek : Mintza joku.

Pettek : Ezta.

Ganichek : Ezta.

Pellelak : Bada.

Aillandek : Bada.

Pellelak : *Aillanderi* : Hor dago.

Aillandek : Zer, ni jalkhi eta hor dago ? Hor
diala *hoge* eta *hameka*.

Pellelak : Bai nik ere bai hortchek, eta eskia
beitut, partida gure.

Pettek : Biba gu.

Pellellak

(Erri bateki *Petteri*) :

Errak doidoia bezala : Biba gure *asto ziria*,
eta ez biba gu, ezi *asto ziriak* dik irabazi.

(Kartak biltzen eta nahasten tu.)

ERRAMUNEK

(Jiten delarik lasterka.)

Horra dira gure lau aitzindariak,
Semen aitzinian, bestiak ondotik ;
Kartaka utzirik, arhinik aztatlak,
Huts dezagun orok lekhia hehentik.

GANICHEK

Ni hemen berian egon beharra naiz,
Jakiteko norat hartu behar dudan ;
Gaua heldu gabe ariko gira, araiz,
Gu lauak oraino, gustuan, kartetan.

(Badoatza Ganichez bestiak.)

SCÈNA II

Ganich, Semen.

(Ganich jarririk egoiten da, jauntsten du chamarra eta abiatzen da chahakoaren hutstera, borogatu ondoan beharrikhantian iharrausiz, orano ardo inharbat badela. Ordian Semen sartzen da.)

SEMENEK

Hon deiala, Ganich ! Sarriko hon dukek
Bibotza eta odola bero ukheitia...
Bena, dian moldetik uduri likek
Orano berriki hizala heltia.

GANICHEK

Jauna bost orenez ebilia nuzu,
Nahiz eta tenorez heldu gerlala ;
Nun ezartzen nauzun orai erradazu,
Han egin dezadan sarri ene ahala.

SEMENEK

Heben gehienak bilduko beikira,
Egon hadi, hortche, bidia goaita zak ;
Eta, noiz etsaiak heltuko beitira,
Hen jitziaz guri pharte egin ezak.

(Ganich badoa. Otchoa, Garzia eta Eneko sartzen dira.)

SCÈNA III

Otchoa, Garzia, Eneko, Semen.

OTCHOAK

Gure ohoariaren eraikiteko,
Eguna heltu da, adiskide honak ;
Arren, Jaun Garzia, Semen eta Eneko,
Prestik dutuzieia zien gizonak ?

GARZIAK

Jauna, Laphurtarrek, eskuiñeko aldetik,
Bere dute Ibañetako bidea ;
Arrolan iraganen denean hantik,
Lagunekin duke, han, heriotzea.

ENEKOK

Bache-Nabartarrek aldiz, ezkerretik,
Bidean lehertuko tuzte Frankoak ;
Hen gainerat aurthikiz mendi kaskotik,
Botchu muthur, zorrotz hala nola aiskorak.

SEMENEK

Bi saldotan, bidiaren bi buriak,
Begiratzen titzie Ziberotarrek ;
Españako aldian gorde tutzu batak,
Beste aldia zerratzen dizie bestek.

OTCHOAK

Orai segur gira Frankoen goitziaz,
Alde orotarik hatzemanik dira ;
Gure gizonak, gorderik egoitiaz.
Ukhen behar die orok arrankura.

Gomendia arauz, soldado guzier,
Nik erran bezala, egin dukezie ;
Min haboro eginen dugu Frankoer
Haiduru girela asmatzen ezpadie.

GARZIAK

Ichil, ichila, dagotza Eskualdunak,
Irrintzina bakhar bat aditu arte ;
Hura aditu eta, chutiturik denak,
Zombeit etsai buru lehertuko tuzte.

Nun ezdituzun, arrunt, bi irrintzina,
Alkharren ondozka, berriz adiazten,
Seinale emaitako, egun, Eskualduna
Gerlarik gabe dela etsaier nausitzen.

SEMENEK

Frankoer bidia, Españako aldetik,
Ziberotarrek zerratu bezañ sarri,

Zinkha bat entzunen beita hen artetik,
Arrunt emanen gira oro gerlari.

Bortia gainti beste burialano,
Zinkha hura arreginik izanen da ;
Oren erdi bat igaran datekino
Garhaiturik date Frankoen armada.

OTCHOAK

Ezkinen adelatzen ahal hobeki ;
Orai jin bedi Arrolan gure gana.
Ezteikie Frankoek hitza etchekei,
Egun ikhus beze zer den Uskalduna !

Orai bortia ulhun eta ichil da,
Zelia tempesta aitzinetik bezala ;
Armen argitik jauz bedi chilimista,
Ordian, ordian, herots eta gerla !

Mezulerrek ekharri berrien arau,
Eztira etsaiak hurrun izaten ahal ;
Uskaldunentzat, handi date egun hau,
Gisaz, gerla egun ezkenezake gal.

ENEKOK

Ez, ez dezakegu egun gal gerlarik,
Soldadoak berak loriatzen dire,
Ezen, bitoriaz ez dute dudarik,
Anhitzez gutigo izanikan ere.

OTCHOAK

Beldurrik eztian tropa tchipi batek,
Garhaitzen du tropa handi, lotsor dena ;
Bozten niz ikhustez gure soldadoek
Badiela gerlalako beharrena.

GANICHEK

(Oihuz bere goaitagiatik :)

— Heldu dira! Heldu dira! Zer lantzazko
[sasia! (1)
Nola zer nahi kolorezko banderak heien
[erdian agertzen diren!
Zer zimistak atheratzen diren heien arme-
[tarik!
Zembat dira? Haurrak konda tzak ongi: (1)
Bat, biga, hirur, laur, bortz, sei, zazpi, zor-
[tzi, bederatzi, hamar, hameka, hamabi.
Hamahirur, hamalau, hamabortz, hamasei,
[hamazazpi, hemezortzi, hemezortzi, hogoi!

(1) *Attabizkarreko* khantu zaharretik dira bi bersetak.
(2) *Khantatzen du* : *Bat, biga, hirur*, etc.

Hogoi, eta millaka oraino ;
Hen kondatzea demboraren galtzea liteke ;
Urbilt ditzagun gure beso zailak, errotik
[athera ditzagun arroka horiek.
Botha ditzagun mendiaren patarrak beheara,
Heien buruen gaineraino ;
Leher ditzagun, herioaz jo ditzagun !

SEMENEK

Ichil adi, Ganich, eta, harri puskak,
Begotza phausian, tenoria artino.
Entzutez sarriko zinkha eta karraskak,
Ordian, ordian hiz, gerlan ariko.

OTCHOAK

Zer azantza dugun hebentik entzuten !
Beha ziteie, hau da herots handia !

(Bidiari so egiten du.)

Uduri luke, erauntsi gaitz bat jiten,
Zitzerrez lehertzen denian odeia.

Hor dira ! hor dira, Lagun zombaiteki,
Hor' da Arrolan, aitzinia harturik.
Jinkoa izan bedi orai gureki,
Eta guk eztezagun ukhen beldurrik.

Ziek eta nik, aitzindari beikira
Zor degu soldadoer etsemplu hona;
Hartakoz, heben gerlakatuko gira,
Heben beitateke gerla beroena.

SCÈNA IV

*Berrak, Arrolan, Turpin, Ollivier,
Anselmo, Eggihard.*

(Uskaldun gehienak, Otchoa aitzinian, badoatza Frankoer buruz, eskia ezpataren lotzgian dielarik.)

OTCHOAK

(Arrolani :)

Frankoen kapitain ohoragarria,
Heben baratzen hai Uskaldun-kentiak;
Ziek egin duzien itchuskeria
Chahatu behar dik, egun, hire odolak!

ARROLANEK

Jaun Otchoa, nik zuri dela erraiten,
Charlemañaren on lotik goatzala;
Eztugula ogenik zier egiten,
Joaitera utz gitzatzien berhala.

OTCHOAK

Badukek, orai eztuzien ogenik,
Hire lagunek ez hik, guri egiten ;
Bena afruntu handi bat zien ganik
Ukhen dugula, eztiagu ahatzten.

ARROLANEK

Othoi klarkiago mintza zitiala,
Zure errana eztela enthelegatzen ;
Frantziaren ikhustia deitadala,
Heben egoitiak, sobera berantzen !

OTCHOAK

Ordu duk hortako ; eztuk behinere,
Agian, ikhusiko hire Frantzia.
Beste mundia hullanago duk hire,
Heben, ahal, edirenen duk hiltzia.

ARROLANEK

Zure khechia handi dela, Otchoa ;
Errerik beita Iruñeko hiria,
Hori dela khechiaren arrazoa :
Hatik bertan jakin duzula berria !

OTCHOAK

Eta Iruñe ziek erre ondoan,
Uste duka kito uzten zutiegula ?
Erraiten deiat, botchu hunen ondoan
Hik edo nik, egun hil behar dugula !

ARROLANEK

Charlemañak erreraziz hiri hura,
Egin diala egin behar ziana ;
Nik eztudala batere arrankura,
Horrez khechu den, ala ez, Uskalduna.

OTCHOAK

Nik aldiz erraiten deiat, ehizala
Hire lagunekin heben igaraiten
Nun eztuzien Uskaldunen odola,
Azken tchortalano, egun jauzerazten.

ARROLANEK

Arren behar bada, gure ezpatekin,
Bidia aitzina eginen dugula ;
Enila nahi gerla Uskaldunekin,
Bena haien beldurrik guk eztugula.

Ihurk ere, egundano, ezteikula
Gure aitzinian bidia zerratu ;
Ziek nahi ala ez, behar dugula
Frantziako lurriala bertan heltu.

TURPINEK

Aurhiden artian eztela gerlarik,
Ez aharrarik, behinere izan behar ;
Eztela deus bakia beno hoberik ;
Jinkoak zitzela bakian arra-azar !

OTCHOAK

(Aphur bat ichil egonik.)

Orano ordu beita, arren entzun ezak,
Ene ganik, bakezko azken elhia :
Errenda ziteie, hi eta Frankoak ;
Haita ezak bizia edo hiltzia.

Berantu gabe oihu bat izanen duk,
Gerlaren hastiaren seinalatzeko ;
Bortiak Uskaldunez betherik dutuk,
Eztuk Franko bat bizirik ezkapiko.

Presoner jar hadi, hire lagunekin ;
Gure eskietan ezartzie armak ;
Eta, ziez tratu eginik gurekin,
Arrerosiko zutie Charlemañak.

ARROLANEK

(Khechaturik :)

Hori dela, hori eskentze okherra !
Arrolan sal eros baledi bezala ;
Presoner izan beno lehen hiltzera,
Miliutan, ni ekharririk nizala !

OLLIVIERREK

Gu ere zurekin, bizian, hilian,
Zer nahi hel dadin, bat bera girela ;
Afruntu dela presoner izatian,
Hilen bagira ere, gerla hobe dela !

Bena etsaia hañ azkarra delakotz,
Entzuneraz dezazula deiadarra ;
Hurrun bada ere Charlemaña oraikotz,
Haren-ganik jinen zaikula indarra.

GARZIAK

Ahal zinukete behartzen laguntza
Munduan diren populu orotarik ;
Itsuski hautsi duzuelakotz hitza,
Etzaizte jalgiko hemendik bizirik.

TURPINEK

Gizon khiristiak, ez erran alkharri,
Bata bestiaren hiltzeko elherik !
Jinko Jauna ! galthatzen dudala zuri,
Hoiien artian eztadin phitz gerlarik !

ENEKOK

Jainkoak ez detzazke onhets othoitzak,
Batek bertzeak ezeztatzen tuztenak !
Garhaitu nahi ditu orai Frankoak,
Eta goretsi Eskualdunen zuzenak.

ANSELMOK

Jinkoak Frankoer bere lagungoa,
Bethi eta nun nahi, eman diala ;
Gerlakatzen bagira ere, Jinkoa,
Egun orano, gure althe dukegula !

SEMENEK

Bethi eta nun nahi... eztuk egia,
Ezi, Saragozan gibeltu zidie ;
Balinbazunien haren sustengia,
Nolaz Morroek berek goithu zutie ?

ARROLANEK

Nun nahi izanik, soldado Frankoak,
Gerlan, munduko azkarrenak direla :
Hek kolpiak emaiten, eta Jinkoak
Arrastakoak egiten dutiala.

OTCHOAK

Kasu emak, egun, Jinko handiari
Eztezazien eitz sobera egitera ;
Berak dakik, eztenez, Uskaldunari,
Egun, jinen lagungoa emaitera.

ARROLANEK

(Bere ezpataren lothgia bere-
katzen dialarik :)

Nik badudala ene ezpata hona ;
Hunekin. etsaia, bethi, goithu beitut ;
Hunekin, nik, hilen dela Uskalduna,
Beste gisaz bidia libro ezpadut.

Hunekin, belharra motzten den bezala,
Morroak tudala, nik, gerlan ebaki ;
Hunekin, zaldunak motzten nutiala,
Burutik, erdiz erdi, zaldiareki.

(Ezpata idokitzen du eta airian
erabilten dialarik erraiten du :)

Durandal ! Durandal ! espata maitia !
Eztela mundian hi bezañ azkarrik ;
Izan dela hitaz bethi phuzkatia
Khentu nahi hundina ene eskietarik !

Hik, Aita Saintiaz benedikaturik,
Hitan dutiala zeluko indarrak ;
Errelikaz beituk iguña betherik,
Potsta ditzadala saintien ezurrak.

(Pot emaiten dero lothgian.)

OTCHOAK

Besarkatzen ahal duk amoratsuki,
Ezi besarkatzen duk azken aidikotz ;
Gaia heltu gabe, hire laguneki,
Hor hizate etzanik espata bezañ hotz !

ARROLANEK

Ziek ezpaduzie nahi gu eitzi
Igaraitera bide huntan aitzina,
Gerlan behar dugula ziekin hasi,
Eta zien gañ datekila ogena.

Hiltziaren eztudala ez beldurrik
Gehiago, egun, aitzinetik beno ;
Hiltzen baniz, eztukedala afrunturik,
Ene ehailia Uskaldun bat deno !

OTCHOAK

Bai, ezpatuk nahi gure eskietan
Ezari armak eta libertatia,
Nik erraiten deiat, egun, Ibañetan,
Beharko zaiziela galdu bizia.

(Ezpata idokitzen du eta erakusten deio hullantik Arrolani :)

Ontsa sogin ezok ene ezpatari,
Uskaldunen khechiak zorrotzturik duk ;
Ehiz ezkapiko horren kolpiari,
Durandal horren althian deuseræ eztuk.

Ohore bat dukek, arma hunentako,
Arrolani hiltziaren emaitia,
Hire odolian beita chahatuko
Ziek Uskalduner egin afruntia.

(Ezpata erabiliz Arrolani buruz :)

Zer! Charlemañak guri zina eginik
Etzela sarthuko Uskaldun lurretan,
Izan da itchuski, ziez, hitza janik,
Eta Iruñe ezaririk erhautsetan!

Iruñe, Iruñe, hau dugu eguna,
Zointan behar behundugun mendekatu!
Arrolan, orai duk hire azken orena
Behar duk hiltzera, orai adelatu!

(Entzuten da hurruntik zinkha
bat mendi batetik bestiala arra-eginik
dena, han gorderik diren Uskaldunetz.
Arrolan eta haren lagunak ikhara batez
harturik dira, eta harek eta Otchoak
bezala, Uskaldunek eta Frankoek ezpa-
tak idokitzen dutie. Arrolanek bere
dei-adarrian, hirur aldiz tutatzen du,
Frantziako aldiari buruz.)

OTCHOAK

(Arrolani :)

Entzun duk oihu plañu bat uduria
Bortiak ikharan ezari tiana?
Markatu dik heltu dela tenoria,
Zointan iratzartzen beita Uskalduna.

Bortu hoien erraiak lehertuko tuk,
Arroka phuskatan, hire tropen gaña ;
Gu aldiz, heben gerlakatuko gutuk,
Nun beita errisku han duk kapitaña !

(Entzuten da harroka kasken
herotsa kolpatien plañu eta heilagoreki.)

TURPINEK

Othoitzen zutiet, khiristi bezala,
Gure artian eztadila izan gerlarik !
Bihotzetan bakia sar dakigula !
Armak eror dakitziela eskietarik !

ENEKOK

Ezda orai bakearen tenorea,
Hurrun, bakearen hitzak gure-ganik !
Zaphatu duzue gure ohorea,
Ikhusazue badugunez odolik !

GARZIAK

Lege chuchenak hautserik direnean,
Hen chuchentzea on zaio Jainkoari;
Bake etzinuten nahi, ordu zenean,
Beraz, behar dugu orai gerlan ari!

ARROLANEK

Bai, gerla behar dugula, gerlak berak
Aharra hau chuchentzen ahal diala;
Turpin, utz tzatzu bakezko elhe ederrak,
Eta Jinko justoak lagun gitzala!

TURPINEK

Ene elher buruz gor zidielakotz,
Elas! zombat gizon, egun, hilen diren!
Bena joan gabe lurretik, bethikotz,
Badela lan handi bat khiristiaren.

Ene ganik, Jinkoaren izenian,
Bekhatiak pharkaturik ukheiteko,
Bihotza ezaririk dolumenian,
Berhala, jar ziteie oro belhariko!

(Gerlakariak, Uskaldunak alde
batetik, Frankoak her buruz, oro belha-
rikatzen dira eskuñeko belhañaz, eta
eskiak bermatuz ezpaten lothgiari, bu-

riak aphalturik etchekitzen dutie, Turpinen elhen entzutiareki. Urhentzian oro zeñhatzen dira eta chutitzen, erran ondoan : *Halabiz*. Turpin aphezkupia bi herroken erdian da, tchutik, treate zolan, sargiari buruz, eta, ahal bezañ errespetureki eta solanitatereki, erraiten dutu ondoko hitzak eskiak gerlakarien gaña hedaturik :)

TURPINEK

Pharkatzen deitziet zien bekhatiak,
Jesusen merechimentien indarraz.
Eta zitzela ene pharkamentiak,
Hilen zidienak, zelian sar-eraz !

(Begiak eta eskiak zeliari buruz altchatzen dutu ; gero bi eskiak junta, belararren eretzian, eta, arrunt, eiskerra bihotzaren gañen ezaririk, eskuñaz egiten du khurutchiaren zeñharia gizonen gaña, benedikatzeko bezala, erraiten dialarik :)

Aitaren eta Semiaren eta
Ezpiritu Sainiaren izenian !

OROREK

Halabiz !

(Oro chutitzen dira).

TURPINEK

Jinkoaren ministroaren lekhia,
Da, khiristi esprabatien khantian ;
Haier zor du lagungoa emaitia,
Hilen bada ere, bera, hen artian.

Eta gerlak jadanik kolpatu dutu
Zombait khiristi gure lagunetarik ;
Banoa hen gana, Jinkoak beitu
Hurak ere oro bere haurretarik !

(Badoa, gerlakariek ororek
gur bat egiten derelarik.)

SCÈNA V

Gehien Uskaldunak eta Frankoak.

Otchoa eta Arrolan
Garzia eta Ollivier
Eneko eta Anselmo
Semen eta Eggihard } alkharri buruz.

(Turpin joan ÷bezañ sarri,
musika ari delarik, batallan aritzen dira
bi partidak, bena bizpahirur aldia ahal
oroz borthizki aririk, gainti batak ezin
goithu du bestia.)

OTCHOAK

(Arrolan mehatchatzen dialarik
bere ezpatareki, batallaren ondotik.)

Arrolan. ontsa etchekitzen ahal duk
Durandal hire ezpata aiphatia ;
Ene bihotz Uskalduna zaurthu beituk,
Ene besoa duk indarrez bethia !

(Bere lekhialat arra-utzultzen
da eta beste gerlakeriek beren koblak
emaiten dūtie, bakhotchak bere etsaia
desafiatuz Otchoak Arrolan egin dian
bezala.)

ARROLANEK

(Otchoari.)

Otchoa, eztiala lehen aldikotz
Durandal tinkatzen ene esku eskuñak ;
Ene ezpata eta ni eñhe ordukotz
Odolez hutsturen dutuk hire zañak !

GARZIAK

(Olivierri.)

Ehadila ikhara, nere aintzinean,
Ollivier, Arrolanen adiskidea,
Bihotza zilatuko deadanean,
Chuchen eman ahal dezadan kolpea !

OLLIVIERREK

(Garziari).

Hi bezalako etsai bati, Garzia,
Egun beno lehen, buhurtu nizala,
Eta, orai artino, orori hiltzia,
Ezpata huneki, nik, eman dudala !

ENEKOK

(Anselmori :)

Anselmo, noiz eta, ere baitukek aski,
Erran ezak, gerla akaba dezagun ;
Nahi haut, merechi tian ohoreki,
Hi, bertze mundurat, nik igorri, egun !

ANSELMOK

(Enekorri :)

Ez egin hañbeste espanto, Eneko ;
Hik aski badukela, nik beno lehen.
Gehien Franko bat goithurik ezteno,
Hanitch etsai dutila berak egoisten !

SEMENEK

(Eggihardi :)

Gose hiza, Eggihard ? Ene espata,
Arrañ gisa, emaiten deiat jateko ;
Eta, hire odoletik zombait tzorta,
Egarri bahiz, batukek edateko.

EGGIHARDEK

(Semeni :)

Goserik ez egarririk, nik eztela,
Bitoriaren irabazteko baizik ;
Bena, ene ezpata egarri dudala.
Semenen bihotzian den odoletik !

(Berriz ere batalla, bena orano
auherretan.)

- -

OTCHOAK

(Bere laguner :)

Hats hartze aldi huntan, Uskaldun Jaunak,
Etsaien goitzeko, indar har dezagun !
Ez, ahatz, Frankoek zaphatu zuzenak !
Hurak arreraiki behar tugu, egun !

(Kampotik herotsak handiago dira.

Entzun ezazie, zer herots handia
Horra den Ibañeta mendi guzitik !
Frankoen khorpitzez paillat da bidia,
Ez ditzagun utz, hen gehienak, tchutik !

ARROLANEK

(Bere laguneri :)

Ollivier maitia, Anselmo, Eggihard,
Ez kasurik egin Otchoaren elher.
Ez beldur, Frantzian girateke bihar !
Biba Frantzia, eta hiltze Uskalduner !

(Gehien Frankoek batetan :

Biba Frantzia, eta hiltze Uskalduner !)

ARROLANEK

(Otchoari :)

Orai hik, Otchoa, hire espantokin,
Bizia heben galdu behar diala ;
Hortche etzanik, hire hirur lagunekin,
Hire armadak edirenen haiala !

OTCHOAK

(Bizi bizia Garziari :)

Bahiza, Garzia ?

GARZIAK

Bai baniagozu !

OTCHOAK

(Enekeri :)

Bahiza, Eneko ?

ENEKOK

Jauzteko prest Jauna !

OTCHOAK

(Semeni.)

Hi, bahiza, Semen ?

SEMENEK

Ni bethi prest nuzu !

OTCHOAK

Arren, biba Iruñe ! Eta gu aitzina !

(Jauzten dira lauak Frankoer buruz oihu eginez : *Biba Iruñe* ! Lehenik Frankoek gañia hartzen die, bena Arrorolan Otchoaz hunkirik, erorten da, eta, haren ondotik bestiak ere, bertan erorten dira.)

OTCHOAK

(Batallaren urhentzian :)

Bitoria dugu ! Biba Uskaldunak !

Biba Laphurdi ! Biba Bache-Nabarre !

Biba Zibero ! Biba gure zuzenak !

Uskaldun guzier milatan ohore !

ARROLANEK

(Chutitzera iseiätzen delarik besañoaren gaña, botz flakatu bateki erraiten du plañuz bezala, baratch baratcha :)

Jinko Jauna!... Pharka ene bekhatiak!...
Adio... Frantzia!... Adio... Charlemaña!...
Adio... ene emazte eta haur maitiak!...
Zier doluz hil da... Arrolan kapitaña!...

Adio... Durandal!... Hire besarkatzez,...
Besarkatzen tiat... maite nutianak!...
Hitan errelikak... dutien saintiez.,,
Ukhen beza... zelia... ene arimak!...

(Arra-etzaten da, Durandal besarkatzen du, eta besoak haren gañetik khurutchaturik hiltzen da.)

(Uskaldun gehienek, etsaien khorpitzak errespeturekin zeñhatzen dutie, eta, eramaiten treatetik kampo, kulizen aldialat, Eggihard lehenik, gero Anselmo, gero Ollivier, Arrolan azkenik, ezpatak treatian eizten dutielarik. Arte hortan Ganichek oihuz emaiten dutu bi kobla bere lekhotik :)

GANICHEK (1)

(Bere lekhotik :)

— Zer nahi zuten gure mendietarik, Nor-
[teko gizon horiek ?
Zertako jin dira, gure bakearen nahastera ?
Jaungoikoak, mendiak in dituenak, nahi
[izan du, hek, gizonek ez pasatzea ;
Bainan, arrokak birribilkatika erortzen
[dira, tropak lehertzen dituzte.
Odola, churrutan badoa, haragi puskak,
[dardarak daude !
Oh ! Zembat hezur karraskatuak ! Zer
[odolezko itsasoa !

— Eskapa ! Eskapa ! indar eta zaldi dituzue-
[nak !
Eskapa hadi, Karlomano errege, hire luma
[beltzekin, hire kapa gorriarekin ;
Hire ilhoba maitea, Arrolan zangarra, han
[hila dago ;
Bere zangartasuna beretako ez du izan !
Eta orai, Eskualdunak, utz ditzagun arroka
[horiek ;
Jauts giten zalhe, igor ditzagun gure dar-
[dak, eskapatzen direnen kontra.

— Badoadi ! Badoadi ! Non da bada lan-
[tzazko sasi hura ?
Non dira, heien erdian ageri ziren, zer
[nahi kolorezko, bandera hek ?

(1) Kobla horik *Altabizkarreko* khantu zaharretik dira.

Ez da gehiago zimistarik atheratzen, heien
[arma, odolez bethetarik!...

OTCHOAK

(Durandal eskian.)

Nigar egin ahal baleza atcheiriak,
Hiri lukek egitia, orai, Durandal,
Ezi, hik egun egin dian galtziak,
Bere parerik ezтик ukheiten ahal!

Hire nausiari ohore egiteko,
Ehait utziren ihuren eskietan.
Jinko Jauna bera dukek nausitako,
Eta ezariko hait haren altharetan.

(Pot emaiten dero iguñian.)

SCÈNA VI

Berrak, soldado Uskaldunak.

(Soldadoak, bandera aitzinian
orano sarthu gabe :)

GANICHEK

(Bere lekhotik :)

Zombat mila ziren ?

SOLDADOEK

(Treatian sarthu gabe khantatzen die :)

Bat, biga, hirur, laur, bost, sei, zazpi, zortzi,
Bederatzu, hamar, hameka, hamabi ;
Hamahirur, hamalaur, hamabost, hamasei,
Hamazazpi, hamazortzi, hemeretzu, ho-
[gei (*bis*).

GANICHEK

Orai zombat dira ?

SOLDADOEK

(Khantatuz treatian sartziareki :)

Hogei, hemeretzu, hamazortzi, hamazazpi,
Hamasei, hamabost, hamalaur, hamahirur,
Hamabi, hameka, hamar, bederatzu,
Zortzi, zazpi, sei, bost, laur, hirur, biga,
[bat (*bis*).

(Ber demboran treatiaren ungu-
ria egiten die eta gero herrokatzen dira
Otchoari buruz ; bandera-zañak, bi gizo-
nen artian, haieki egiten du lehen her-
roka.)

GANICHEK (1)

(Bere lekhotik :)

— Bat ?... Ez da bihirik agertzen gehiago.
Akabo da ! Etcheko-Jauna, joaiten ahal
[zira, zure chakurrarekin,
Zure emaztearen eta zure haurren besar-
[katzera ;
Zure darden garbitzera eta altchatzera
[zure tutekin, eta gero heien gainean
[etzatera eta lo itera !
Gabaz, arranoak joanen dira haragi puska
[lehertu horien jatera,
Eta hezur horiek oro churituko dira eter-
[nitatean !

SOLDADO *Laphurtar batek*

(Otchoari :)

Jauna, heldu naiz, zuri pharte egitera,
Laphurtarrek gerla egin duten moldeaz ;
Manhatu gintuzun Frankoen hiltzera,
Hil-herri bat egin dugu hen bidez !

SOLDADO *Garaztar batek*

(Otchoari :)

Garaztarrak nola ari izan diren gerlan,
Jauna, heldu naiz erraitera, ni ere :

(1) *Altabizkarreko* khantu zaharrelik da berset hori.

Guk aurthiki tugun harroken azpian,
Hastetik, Frankoak hilik izan dire !

SOLDADO Ziberotar batek

(Otchoari :)

Ziberotarrek, Frankoak, makhileki,
Baratu tizie gibel utzultzetik ;
Orai horra tuzu, boztarioreki,
Dantzatzuz Frankoen khorpitzzen gañetik.

PETRISANTZEK

Erauntsi gaisto baten pian ogia
Cheheaturik etzaten den bezala,
Gure kolpien pian, Franko-kentia,
Etzan duzu, cheheaturik berhala.

OTCHOAK

Uskaldunak ! Esker deiziet orori
Uskal-Herri guziaren izenian !
Gure bandera beitzen atzo erori,
Ezari duzie heñik gorenian !

(Lehenik Otchoa eta arrunt bes-
tiak ere burhasten dira.)

OTCHOAK

(Banderari buruz :)

Bandera maitia, hik deizkuk Jinkoa
Eta gure zuzenak orhiterazten!
Hire ikhustiak bozten dik gogoa,
Eta sor lekhia zinez maitherazten!

(Ezarten du koha burian, bestek
ere hala hala egiten die.)

Morroek Jinkoa eta Uskara khentuz,
Gei guntien eho edo paganotu ;
Frankoez, hen goizen Jinkoak laguntuz,
Uskaldun, Fededun, girade baratu!

Adiskidantzazko legia hautserik,
Frankoek Iruñen gerla eman deikie ;
Ibañetan, algargana juntaturik,
Uskaldunek Frankoak goithu tuzie!

Gure Uskara edo Uskaldun zuzenak
Ihurk ere nahi badeikie khentu,
Nor nahi izan dadin, buhurt, Uskaldunak,
Bost mila urthe gure althe badutugu!

Gure ondokoer utz dezagun legetako :
« Burhagertu behar da bethi Uskaldun ! »
Eta orai algarganik phartitzeko,
Gure libertatia khanta dezagun !

SCENA VII

Berrak, Ainguria.

AINGURIAK

(Otchoaren azken hitzetan sarthurik, khantatzēn du :)

Zien libertate zaharra,
Egun khanta beno lehen,
Frankoekilanko aharra
Ahatz ezazie heben.

Jinkoak eztu khiristien
Arteko gerlarik nahi ;
Nahigo luke populien
Artian bakia bethi !

Bena populiek chuchena
Behin utzi dienian,
Goiz edo berant hen ogena
Chahatzen du odolian.

Morroen krudelitatia
Frankoek goithu badie,
Berek hitzemanen hautstia
Khario phakatu die !

Heben-harat, bat egizie
Franko populiareki ;
Jinkoa zerbutcha zazie,
Bi populiek, leialki !

Orai, zien libertatia
Khanta zazie goraki ;
Bethi zien begiraria
Jinko Jauna izan bedi !

LIBERTATIAREN KHANTIA

BOTZ BATEK

Uskaldun seme batek othe dia deusik
Libertatia bezañ gaiza aberatsik ?
Ez, ezta harentzat, deus, hañ baliosik ;
Libro izatiaz baizik, ezpeitu ametsik,
Hura gabe eluke bizitze irusik ! (*bis*)

OROREK

Hura gabe eluke bizitze irusik ! (*bis*)

BATEK

Munduko jauregirik ederrenian,
Ohore jan-edan hon guzien artian,
Uskalduna ez dauke, han, besteren pian ;
Nahiago da izan, librotarzunian,
Mendian berak egin etchola batian ! (*bis*)

OROREK

Mendian berak egin etchola batian ! (*bis*)

BATEK

Uskaldunak bakia du bethi galthatzen,
Zeren libertatia gerlak dian khentzen ;
Besteñiz, deusek eztu, nihun ikharazten,
Lehon baten pare, da, etsaier buhurtzen,
Azkarrenari ere etzaio zeditzen ! (*bis*)

OROREK

Azkarrenari ere etzaio zeditzen ! (*bis*)

BATEK

Orai, mila urthe du, hanitch Erromano
Gerlakaz heltu ziren, Uskal-herrilano,
Holako armadarik, aitek egundano,
Ez ikhusirik ere, ziroien orano :
« Nahiago gira hil, gu, zeditu beno ! (*bis*)

OROREK

Nahiago gira hil, gu, zeditu beno ! (*bis*)

BATEK

Gure Jinko Jaunari, heben dut galthatzen,
Zelutik lagunt nezan, Uskaldun egoiten ;
Ziek ere gaztiak, zutiet othoitzen,
Lagunt nezazien Uskararen zañtzen !
Orok ikhasazie Uskaraz mintzatzen ! (*bis*)

OROREK

Orok ikhasazie Uskaraz mintzatzen ! (*bis*)

BATEK

Libertate maitia, hire izenian,
Oro gutuk bilduko, eskiak eskian,
Oihu hau dugularik, guziek, ahoan :
Gauden bethi Uskaldun, bizian, hilian !
Biba bethi Uskara, gure sor-lekhian ! (*bis*)

OROREK

Biba bethi Uskara, gure sor lekhian ! (*bis*)

BATEK

Ene bersetak huntan dutut urhentuko :
Biba libertatia ! Uskaldunentako !
Jinkoa othoitzetik, eniz baratuko,
Bakezko bizitzia deiot galthatuko,
Eta gero zelia eternitateko ! (*bis*)

OROREK

Guri libertatia bizitze hountako,
Eta gero zelia eternitateko !

URHENTZIA

PELLO IKHAZKINA ⁽¹⁾

Jende beharrak ziren
Pello ikhazkina,
Eta haren emazte
Kochepa-Martina;
Beren etchola zuten
phezoinez egina,
Eta janari hotza
talo-ta-tchardina.

Neguko arrats batez,
senhar emazteak
Nakhaizturik zaduzkan
chardina jateak:
« Gu bethi miserian,
« asean bertzeak;
« Makhur dire, zioten,
« holako legeak. »

(1) Heben emaiten tugu p. 73^{ian} aipatu koblak, agertu diren bezala kasetetan edo librietan zointarik ziberotarrialat utzuli beitutugu.

Sorgin bat'sartzen zaie

leihotik barnera :

« Heldu naiz hiru gauzen

« zuei emaitera.

« Galda zatzue hiru,

« berech bat bedera,

« Nahi den bezen handi ;

« Deus ez zait sobera. »

Pello oihuz hasten da

supazter zokotik :

« Ai ! nik tripot bat banu,

« jan niro gogotik. »

Tripot bat erortzen da

pamp, chiminiatik,

Jan on bat egin dezan

Pellok oraikotik.

Martinak senharrari :

« Zer Pelloa haizen !

« Ez hakiena zerbeit

« hoberik galdatzen ?

« Balinba ! tripot hori,

« dena den, hoin gizen,

« Sudurretik dilindan

« balitzaik gelditzen. »

Martinak hitz horiek
erasi orduko,
Tripota sudurrera
Pellori doako.
Khendu nahiz tiraka,
« debru'ta karako! »
Sudurrarekin beizik
ez du aterako.

Igande eguna zen
biharamuëan.
Oro irriz zagozkon,
herrira heltzean.
« Pello, zer mila debruk
« jo hau sudurrean? »
— Pellok : « Utz nezazue,
othoi, ni bakean. »

Haur guziak ondotik,
chakhurak saingaka ;
Lau zehe sudur hoitaz
nola ez ahalka !...
Etchera doa, ustez
andrea balaka.
Ez diro ichil-araz
han haren kalaka.

Azkenekotz Pellori
burura zaio jin,
Hirugarren galderik
ez dutela egin.
Sudur soberakin hoi
dio suntsi dadin.
Tripota suntsitzen da;
orai du atsegin.

Alegia hortarik
zer dagerin, huna :
Askōren gutizien
funtsgabetasuna.
Bil ez badezakegu
handi den fortuna,
Dugun goza bederen
gutien duguna.

ZALIBY.

KHUIA ETA EZKURRA

Haitz baten itzalean,
ontsa jan edana,
Perttoli jaun sabanta
zagoen etzana.

« Haitzak ezkurra eta
khuia nun emana ? »
Ez zitzaion chuchen
Jainkoaren lana.

Ni izan banintz Jainko,
zion bere baithan,
Khuia emanen nian
haitz adar hoietan !
Ezkur pikor hoi aldiz
gisago zukekan
Khuiaren orde hortche,
lurrean herrestan.

Perttoli jakintsuna
hortan lokhartu zen,
Kopetara hor zaio
ezkur bat erortzen.
« Atch ! dio, zerk nau hola
iatzararazten ?
Khuia balitz erori
aise hila nintzen ! »

Jainkoak egin gauzak
chuchen dira denak,
Handienak bezala,
orobat mendrenak.

Mundu huntan Jainkorik
nahi ez dutenak,
Guzien makhurtzeko
hek dire lehenak.

ZALDUBY.

~~~~~
AITASO BATEN SOLHASAK BERE ILOBA CHUMEARI
—————

Ikhusten dugu gizon bat
aitasotu denean,
Etch'aitzinean yarririk
alkhi baten gainean ;
Bere haurrak ezarririk
bizi molde onean,
Ilobaso chume bati
dagona solhasean.

Ez da mendi muthurrean
elhurra churiago,
Aitasok buru gainean
bilhua duen baino ;
Bainañ bozki eta chuchen
mintzo baita oraino,
Atseginez entzutera
ilobasoa dago !

Aitasok erraiten dio :
zuk ene haur maitea,
Ikhasia duzu ongi
Jainkoaren legea;
Nahi dauzut erakutsi
lurreko bizitza
Nola izan dezakezun
zorionez bethea.

Egun guziz artharekin
othoitz azu Jainkua,
Eta atchik ait'amen tzat
aphaltasun osua :
Orhoit zaite badutela
manatzeko eskua :
Hura khenduz urrun dago
bizitze bakezkua !

Arth'izarra agertzean,
Jaiki zaite obetik.
Zeren ez baitu egunak
oren ederragorik ;
Bas'oilarrak orduan du
kantatzen oihanetik,
Bai'ta burua choriak
azaltzen hegal petik.

Ihizi hek ernatzean
eman zaite lanean,
Lana baita errechago
goizik hasten denean :
Bozkariotuko zire
iguzki'agertzean,
Phentze-lilien usaina
zureganat heltzean.

Mahainean lagunekin
zaudenean yarría,
Izan zaite alegera
eta maithagarria ;
Lotsaz dagon beharrari.
eginaraz irria,
Sor dakion bihotzean
bozkaria derria.

Eskuarazko mintzatzea
atchik'azu mihian,
Ez baita ederragorik
zeruren azpian ;
Nola arrano-zaharra
pinpirinen artian,
Halaber dago Eskuara
hauzokoen erdian.

Eskualdun andretan dira
baliösenak bethi :
Erlea be ain langile,
Bildotsa bezain ezti.
Iragaiten zarenean
hogoi urthetan goiti,
Beha zozu hurbil danik
halako den bati.

Azken urthea ez badu
aurthen ene biziak,
Erakhutsiko daukitzut
Eskual dantza-yauziak,
Nik, aitasotua gatik,
ez ditut ahantziak.
Ikhasi behar dituu,
ahal badut, guziak.

Aitaso hasi zen kantuz
muchikoen airean,
Piko guziak izartuz
bi zangoez lurrean ;
Eta ez dute etsitu
ongi ikhas artean.
Halako aitasoa da
maithagarri etchean !

PIERRE DIBARRART.

ESKUAL HERRIA

Frantzian bada tokia

Deithua Eskual-herria

Itsas bazter, mendi aldean, chokho batean
[jarria ;

Han sortua, han nahi nuke higatu nere
[bi. ia.

Itchuratik Eskualduna

Gizon ginharri lerdena ;

Hunez hun emanen derautzu ahorat dera-
[man jana ;

Hala hala biphilki lotuz, zalu makilaren
[gana.

Eskual-herri o etcheak

Aitak nasai obratuak ;

Bizkarra gora, sabel zabal, gibelerat beda-
[tuak,

Arkiña ungarri gizenez igerika korroleak.

Bertzenaz haurrak nun koka?

Ezen badu dotzenaka.

Bihi ederrik jiten zaio alhorretarik orgaka;

Barrukian behi, ahatche, behorra eta be-
[hoka.

Eskual-herriko etchean

Bizia doha bakean ;

Jinkoari othoitz eginez goizez eta arra-
[tsean,

Aita eta amak zahartuz haur gisakoen ar-
[tean.

Meza bezperen ondotik

Pilotari lot gogotik ;

Ikhusgarriki joiten dute besogain ala pun-
[petik ;

Herri guzia beha dago choratua bazterretik.

Eskual-herrian mendiak

Aberats eta garbiak ;

Han gozoki gizentzen dire zikhiro eta ar-
[diak,

Iparrari buruz alhatzen multzoka behor
[idiak.

Eskualdunen irrintzina

Deiadar luze, samina,

Aradaz arada, badoa zelhai mendietan
[barna.....

Entzun ordutik ichildu zen *Orrian Arro-*
[lanena !

Eskuara zer mintzairia!
Nahasdurarik gabea ;
Diote galtzerat dohala... amets zoro, haur
[elhea!
Amak erakutsiaz, bethi orhoituko da umea!

Eskual-herri sakratua
Jakintsunek aiphatua,
Ene bihotza hirea duk, hirea adimendua ;
Mundu guzian haiz bakarrik *Lurreko Pa-*
[rabisua!

OCHKACH.

SENHAR-EMAZTEAK

Ene auzotegian bi senhar emazte,
Bakean bizi dira hasarratu arte,
Goardi elgarrekin (*bis*) behin samurtzetik,
Heien chuchenzaileak lan ona bekar dik!

Lehenik intzirinak. gero deihadarka,
Gero berriz eskainka, azkenekotz joka.
Horra zer bizi modu (*bis*) duten maiz se-
[gitzen,
Dudarik gabe gostu diote kausitzen.

Gizonari on zaio zorta bat gorritik,
Emazteari berriz ttotta bat horitik,
Emaztea ichilka (*bis*) senharra haltoki.
Bakhotcha bere alde dabiltza abilki.

Ostatutik lekora, bapo eta eder,
Senharra ez dadila sukhalderat ager !
Goardia eman bezo (*bis*) bere andreari,
Ttottaren ondorio omore tcharrari.

« — Gizon etche salgarri, arno edalea,
Ahalke behar huke hola bizitzea !
Haizen bezalakoa (*bis*) arraila goizetik !
Ohakit, higuin tzarra begien b'chtatik! — »

« — Nere andre gaichoa, ez bada hasarra !
Hi bezalako baten badiñat bebarra ;
Emazte baliosa (*bis*), eztia, ichila,
Holako bakhar batek balio tin mila! — »

« — Gizon alfer-tzar, gormant, zikin, itsu-
[sia,
Aspaldian nauk hitaz asetzen hasia ;
Bethi gerla gorria (*bis*) sekulan bakerik !
Ifernuan bide duk hi baino hoberik ! — »

« — Othoi, ago ichilik, ene emaztea !
Indan-bai, laster gero, bi arten bakea !
Zer nahi dun enekia (*bis*) gerla irabazi ?
Lehen ere badakin nola hautan hezi ! — »

Emazteak orduan hartzen du erkhatza,
Eta chiminiatik gizonak laratza,
Batek uma ahala (*bis*) bertzeak : ai ! ai ! ai !
Oi zoin eder guduan holako bi etsai !

Eltze, zartain, gathelu, oro nahasteka,
Lurrerat arthikiak dabilta jauzteka.....
Goaten naiz jaun andre (*bis*) heien ba-
[khetzera.....
Umaturik hor naute igorri etchera !

ZALDUBY.

LIBERTATEŃ AMODIOA

Eskualdun garbi batek othe dauka deusik
Libertatea bezain gauza aberatsik ?
Ez, ez harentzat ez, deus hain baliosik
Zorion hortaz baizik ez baitu ametsik,
Hori gabe ez duke bizitze urusik ! (*bis*)

Munduko gaztelurik den ederrenean
Lausengu, jan edan on guzien artean,
Eskualduna ez dauke han bertzen menean
Nahiago du izan librotasunean ;
Mendian berak egin etchola batean (*bis*).

Eskualdunak bakea du bethi galdatzen,
Zeren libertatea gerlak dion khentzen ;
Bertzenaz deusek ez du nehon ikharatzen ;
Lehoin baten pare du etsaier oldartzen,
Buruzagiek dute hortakoz maithatzen (*bis*)

Orai bi mila urthe, hainitz Erromano
Gerlan ethorri ziren Eskual herriraino ;
Kantabre azkar heiek zioten oraino :
Nahiago dugu hil, sumetitu baino !
Hitz hori ez da galdu orai arteraino ! (*bis*)

PIERRE DIBARRART.

BIBA ESKUARA !

Gure Yainko Yaunari hemen dut galdatzen
Zerutik lagunt nezan Eskualdun egoiten.
Zuek ere gazteak, zaituztet othoizten :
Eskuara laguntzeko denetan hedatzen,
Orok ikhasazie eskuaraz mintzatzen (*bis*).

Gernikako arbola ! hire inguruan
Gituk oro bilduko ezpata eskuan,
Oihu hau dugularik guziek ahuan :
Biba bethi eskuara gure eskualdean !
Gauden Eskualdun bethi, bizian, hilean ! (*bis*)

DONAZAHARTAR GAZTE BAT.

URHENTZIA

